«УТВЕРЖДАЮ»
Директор Муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения «Средняя общеобразовательная школа № 120 с углубленным изучением отдельных предметов» Московского района г. Казани
_______ **О.А.Хасанова**

Обсуждена на заседании
педагогического совета школы
Протокол № 1 от «29» августа 2018г.
Введен в действие приказом
№ 180 от «29» августа 2018г.

Изменения и дополнения в образовательную программу основного общего образования (ОП ООО) по ФК ГОС

Нормативную правовую основу изменений и дополнений составляют следующие документы:

- Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (ред. от 03.08.2018 №329-ФЗ);
- Закон Российской Федерации от 25 октября 1991 г. № 1807-1 «О языках народов Российской Федерации» (ред. от 12.03.2014 №29-ФЗ);
- Приказ Минобразования России от 05.03.2004 №1089 "Об утверждении федерального компонента государственных образовательных стандартов начального общего, основного общего и среднего (полного) общего образования" (ред. от 07.06.2017 №506)

В МБОУ " Школа № 120" Московского района г. Казани изучение предметов "Родной язык" и "Родная литература" реализуется с учетом мнения родителей (законных представителей) несовершеннолетних учащихся (в части выбора родного языка).

Предмет «Родной язык» изучается 1 час в неделю и «Родная литература» - 1 час в неделю.

В целях реализации требований ФЗ "Об образовании в Российской Федерации", государственных образовательных стандартов:

- из разделов 1, 2, 3 ОП ООО исключить сведения, касающиеся изучения татарского языка и татарской литературы;
- в разделы 1, 2, 3 ОП ООО внести следующие дополнения в части, касающиеся изучения родного языка и родной литературы:

1. Целевой раздел.

1.1 Пояснительная записка

Родной язык/Государственный язык республики Российской Федерации:

1) понимание статуса и значения государственного языка республики Российской Федерации, формирование мотивации к изучению государственного языка республики Российской Федерации: понимать значение государственного языка республики Российской Федерации для межнационального общения, освоения культуры и традиций народов республики Российской Федерации; понимать необходимость овладения

государственным языком республики Российской Федерации; проявлять интерес и желание к его изучению как к важнейшей духовно-нравственной ценности народа;

2) формирование первоначальных знаний о фонетике, лексике, грамматике, орфографии и пунктуации изучаемого языка, а также умений применять полученные знания в речевой деятельности: различать на слух и произносить звуки и слова изучаемого языка в соответствии с языковой нормой, без фонетических ошибок; употреблять в речи лексику, усвоенную в пределах изучаемого коммуникативно-речевого материала; группировать лексику изучаемого языка по тематическому принципу; строить небольшие по объему устные высказывания с использованием усвоенной лексики и языковых знаний; участвовать в речевом общении, используя изученные формулы речевого этикета;

3) формирование и развитие всех видов речевой деятельности на изучаемом языке:

аудирование (слушание): понимать на слух речь, звучащую из различных источников (учителя, одноклассников, телевизионных и радиопередач и др.);

говорение: воспроизводить речевые образцы, участвовать в диалогах на бытовые, учебные темы, в обсуждении прослушанных или прочитанных текстов; декламировать стихи;

чтение: читать вслух небольшие тексты, построенные на изученном языковом материале;

письмо: воспроизводить речевые образцы, списывать текст и выписывать из него слова, словосочетания, предложения в соответствии с решаемой учебной задачей; выполнять небольшие письменные работы и творческие задания.

4) усвоение элементарных сведений о языке как носителе культуры народа: составлять небольшие рассказы по заданной теме на изучаемом языке; представлять родной край как часть России на изучаемом языке в различных ситуациях общения.

Родной язык:

1) понимание роли языка как основного средства человеческого общения; осознание роли языка как одну из главных духовно-нравственных ценностей народа; понимание значения родного языка для освоения и укрепления культуры и традиций своего народа; понимание необходимости овладения родным языком; проявление познавательного интереса к родному языку и желание его изучать;

2) формирование первоначальных представлений о единстве и многообразии языкового и культурного пространства Российской Федерации, о месте родного языка среди других языков народов России: понимать, что родной край есть часть России, составлять высказывания о малой Родине, приводить примеры традиций и обычаев, объединяющих народы России; составлять небольшие рассказы о взаимосвязях языков, культур и истории народов России; осознавать роль родного языка как носителя народной культуры, средства ее познания, освоения морально-этических норм, принятых в российском обществе; понимать эстетическую ценность родного языка, стремиться к овладению выразительными средствами, свойственными родному языку;

3) освоение первоначальных знаний о родном языке как системе, о его нормах, специфике, закономерностях его функционирования: владеть основными орфоэпическими и лексическими нормами родного языка; применять на практике правила словообразования и словоизменения, построения словосочетаний и предложений (простых и сложных);

4) формирование и развитие видов речевой деятельности на родном языке (слушание (аудирование), говорение, чтение, письмо):

слушание (аудирование) и говорение: понимать на слух речь, звучащую из различных источников (учитель, одноклассники, телевизионные и радиопередачи и др.); определять тему и главную мысль прослушанного высказывания (текста); различать на слух интонации звучащей речи (радость, удивление, грусть, сочувствие и др.); участвовать в

диалогах на бытовые, учебные темы, обсуждать поставленные вопросы, прослушанные высказывания; формулировать вопросы, отвечать на вопросы в соответствии с темой диалога; применять в диалогической речи формулы речевого этикета, правила речевого поведения в различных учебных и жизненных ситуациях (понимать цель общения, проявлять желание слушать собеседников, учитывать мнение участников); решать учебные задачи с использованием активного и потенциального словарного запаса; рассказывать устно о себе (внешность, интересы, любимые занятия), о своей семье (традиции, совместные занятия); описывать предмет (название, качества, назначение); уместно употреблять в устной речи пословицы, поговорки родного народа, использовать изобразительные и выразительные средства родного языка (эпитеты, сравнения, олицетворения); составлять небольшие высказывания для публичного выступления с использованием небольших презентаций;

чтение и письмо: читать вслух небольшие тексты разного вида (фольклорный, художественный, научно-познавательный, справочный) в индивидуальном темпе, позволяющем понять содержание и смысл прочитанного; составлять план текста (с помощью и самостоятельно); пересказывать текст в соответствии с учебной задачей (подробно и кратко); списывать текст и выписывать из него слова, словосочетания, предложения в соответствии с решаемой учебной задачей; строить связные высказывания в письменной форме на различные темы; выполнять небольшие творческие задания (дополнение и распространение предложения текста/изложения).

Родная литература:

1) понимание места и роли литературы на изучаемом языке в едином культурном пространстве Российской Федерации, среди литератур народов Российской Федерации, в сохранении и передаче от поколения к поколению историко-культурных, нравственных, эстетических ценностей: воспринимать художественную литературу как особый вид искусства (искусство слова); соотносить произведения словесного творчества с произведениями других видов искусств (живопись, музыка, фотография, кино); иметь первоначальные представления о взаимодействии, взаимовлиянии литератур разных народов, о роли фольклора и художественной литературы родного народа в создании культурного, морально-этического и эстетического пространства республики Российской Федерации; находить общее и особенное при сравнении художественных произведений народов Российской Федерации, народов мира;

2) освоение смыслового чтения; понимание смысла и значения элементарных понятий теории литературы: владеть техникой смыслового чтения вслух (правильным плавным чтением со скоростью, позволяющей понимать смысл прочитанного, адекватно воспринимать чтение слушателями); владеть техникой смыслового чтения про себя - понимание смысла и основного содержания прочитанного, оценка информации, контроль за полнотой восприятия и правильной интерпретацией текста; различать жанры фольклорных произведений (малые фольклорные жанры, сказки, легенды, мифы); понимать основной смысл и назначение фольклорных произведений своего народа (порадовать, поучить, использовать для игры), приводить примеры потешек, сказок, загадок, колыбельных песен и др. своего народа (других народов); сравнивать произведения фольклора в близкородственных языках (тема, главная мысль, герои); сопоставлять названия произведения с его темой (о природе, истории, детях, о добре и зле и т.д.); различать жанры небольших художественных произведений детской литературы своего народа (других народов) - стихотворение, рассказ, басня; анализировать прочитанное литературное произведение: определять тему, главную мысль, последовательность действия, средства художественной выразительности; отвечать на вопросы по содержанию текста; находить в тексте изобразительные и выразительные средства родного языка (эпитеты, сравнения, олицетворения);

3) приобщение к восприятию и осмыслению информации, представленной в текстах; формирование читательского интереса и эстетического вкуса обучающихся: определять цели чтения различных текстов (художественных, научно-популярных, справочных); удовлетворение читательского интереса, поиск информации, расширение кругозора; использовать разные виды чтения (ознакомительное, изучающее, выборочное, поисковое) для решения учебных и практических задач; ставить вопросы к тексту, составлять план для его пересказа, для написания изложений; проявлять интерес к самостоятельному чтению, формулировать свои читательские ожидания, ориентируясь на имя автора, жанр произведения, иллюстрации к книге; читать произведения фольклора по ролям, участвовать в их драматизации; участвовать в дискуссиях со сверстниками на литературные темы, приводить доказательства своей точки зрения; выполнять творческие работы на фольклорном материале (продолжение сказки, сочинение загадки, пересказ с изменением действующего лица).

1.2 Планируемые результаты освоения обучающимися основной образовательной программы

Изучение предметной области «Родной язык и родная литература» должно обеспечивать:

- воспитание ценностного отношения к родному языку и литературе на родном языке как хранителю культуры, включение в культурно-языковое поле своего народа;
- приобщение к литературному наследию своего народа;
- формирование причастности к свершениям и традициям своего народа;
- осознание исторической преемственности поколений, своей ответственности за сохранение культуры народа;
- обогащение активного и потенциального словарного запаса, развитие у обучающихся культуры владения родным языком во всей полноте его функциональных возможностей в соответствии с нормами устной и письменной речи, правилами речевого этикета;
- получение знаний о родном языке как системе и как развивающемся явлении, о его уровнях и единицах, о закономерностях его функционирования, освоение базовых понятий лингвистики, формирование аналитических умений в отношении языковых единиц и текстов разных функционально-смысловых типов и жанров.

Родной русский язык

Предметные результаты изучения учебного предмета «Русский родной язык» на уровне основного общего образования должны быть ориентированы на применение знаний, умений и навыков в учебных ситуациях и реальных жизненных условиях и отражать:

1. Понимание взаимосвязи языка, культуры и истории народа, говорящего на нём:

- осознание роли русского родного языка в жизни общества и государства, в современном мире;
- осознание роли русского родного языка в жизни человека;
- осознание языка как развивающегося явления, взаимосвязи исторического развития языка с историей общества;
- осознание национального своеобразия, богатства, выразительности русского родного языка;
- понимание и истолкование значения слов с национально-культурным компонентом, правильное употребление их в речи; понимание особенностей употребления слов с

суффиксами субъективной оценки в произведениях устного народного творчества и произведениях художественной литературы разных исторических эпох;

- понимание слов с живой внутренней формой, специфическим оценочно-характеризующим значением; осознание национального своеобразия общеязыковых и художественных метафор, народных и поэтических слов-символов, обладающих традиционной метафорической образностью; распознавание, характеристика.
- понимание и истолкование значения фразеологических оборотов с национально-культурным компонентом; комментирование истории происхождения таких фразеологических оборотов, уместное употребление их в современных ситуациях речевого общения;
- понимание и истолкование значения пословиц и поговорок, крылатых слов и выражений; знание источников крылатых слов и выражений; правильное употребление пословиц, поговорок, крылатых слов и выражений в современных ситуациях речевого общения;
- характеристика лексики с точки зрения происхождения: лексика исконно русская и заимствованная; понимание процессов заимствования лексики как результата взаимодействия национальных культур; характеристика заимствованных слов по языку-источнику (из славянских и неславянских языков), времени вхождения (самые древние и более поздние); распознавание старославянизмов, понимание роли старославянского языка в развитии русского литературного языка; стилистическая характеристика старославянизмов (стилистически нейтральные, книжные, устаревшие);
- понимание роли заимствованной лексики в современном русском языке; распознавание слов, заимствованных русским языком из языков народов России и мира; общее представление об особенностях освоения иноязычной лексики; определение значения лексических заимствований последних десятилетий; целесообразное употребление иноязычных слов;
- понимание причин изменений в словарном составе языка, перераспределения пластов лексики между активным и пассивным запасом слов; определение значения устаревших слов с национально-культурным компонентом; определение значения современных неологизмов, характеристика неологизмов по сфере употребления и стилистической окраске;
- определение различий между литературным языком и диалектами; осознание диалектов как части народной культуры; понимание национально-культурного своеобразия диалектизмов;
- осознание изменений в языке как объективного процесса; понимание внешних и внутренних факторов языковых изменений; общее представление об активных процессах в современном русском языке;
- соблюдение норм русского речевого этикета; понимание национальной специфики русского речевого этикета по сравнению с речевым этикетом других народов;
- использование словарей, в том числе мультимедийных, учитывая сведения о назначении конкретного вида словаря, особенностях строения его словарной статьи: толковых словарей, словарей устаревших слов, словарей иностранных слов, фразеологических словарей, этимологических фразеологических словарей, словарей пословиц и поговорок, крылатых слов и выражений; учебных этимологических словарей; словарей синонимов, антонимов; словарей эпитетов, метафор и сравнений.

2. Овладение основными нормами русского литературного языка (орфоэпическими, лексическими, грамматическими, стилистическими), нормами речевого этикета; приобретение опыта использования языковых норм в речевой практике при создании устных и письменных высказываний; стремление к речевому самосовершенствованию, овладение основными стилистическими ресурсами лексики и фразеологии языка:

- осознание важности соблюдения норм современного русского литературного языка для культурного человека;
- анализ и оценивание с точки зрения норм современного русского литературного языка чужой и собственной речи; корректировка речи с учетом её соответствия основными нормами литературного языка;
- соблюдение на письме и в устной речи норм современного русского литературного языка и правил речевого этикета;
- обогащение активного и потенциального словарного запаса, расширение объёма используемых в речи грамматических средств для свободного выражения мыслей и чувств на родном языке адекватно ситуации и стилю общения;
- стремление к речевому самосовершенствованию;
- формирование ответственности за языковую культуру как общечеловеческую ценность;
- осознанное расширение своей речевой практики, развитие культуры использования русского языка, способности оценивать свои языковые умения, планировать и осуществлять их совершенствование и развитие;
- **соблюдение основных орфоэпических и акцентологических норм современного русского литературного языка:** произношение имен существительных, прилагательных, глаголов, полных причастий, кратких форм страдательных причастий прошедшего времени, деепричастий, наречий; произношение гласных [э], [о] после мягких согласных и шипящих; безударный [о] в словах иностранного происхождения; произношение парных по твердости-мягкости согласных перед [е] в словах иностранного происхождения; произношение безударного [а] после ж и ш; произношение сочетания чн и чт; произношение женских отчеств на -ична, -инична; произношение твердого [н] перед мягкими [ф'] и [в']; произношение мягкого [н] перед ч и щ.; постановка ударения в отдельных грамматических формах имён существительных, прилагательных; глаголов(в рамках изученного); в словоформах с непроизводными предлогами, в заимствованных словах;
- осознание смыслоразличительной роли ударения на примере омографов;
- различение произносительных различий в русском языке, обусловленных темпом речи и стилями речи;
- различение вариантов орфоэпической и акцентологической нормы; употребление слов с учётом произносительных вариантов орфоэпической нормы;
- употребление слов с учётом стилистических вариантов орфоэпической нормы;
- понимание активных процессов в области произношения и ударения;
- **соблюдение основных лексических норм современного русского литературного языка:** правильность выбора слова, максимально соответствующего обозначаемому им предмету или явлению реальной действительности; нормы употребления синонимов, антонимов, омонимов, паронимов; употребление слова в соответствии с его лексическим значением и требованием лексической сочетаемости; употребление терминов в научном стиле речи, в публицистике, художественной литературе, разговорной речи; опознавание частотных примеров тавтологии и плеоназма;
- различение стилистических вариантов лексической нормы;
- употребление имён существительных, прилагательных, глаголов с учётом стилистических вариантов лексической нормы;
- употребление синонимов, антонимов, омонимов с учётом стилистических вариантов лексической нормы;
- различение типичных речевых ошибок;
- редактирование текста с целью исправления речевых ошибок;
- выявление и исправление речевых ошибок в устной речи;
- **соблюдение основных грамматических норм современного русского литературного языка:** употребление заимствованных несклоняемых имен

существительных; сложных существительных; имён собственных (географических названий); аббревиатур, обусловленное категорией рода; употребление заимствованных несклоняемых имён существительных; склонение русских и иностранных имен и фамилий; названий географических объектов, употребление отдельных грамматических форм имен существительных, прилагательных (в рамках изученного); склонение местоимений, порядковых и количественных числительных; употребление отдельных форм имен существительных в соответствии с типом склонения, родом, принадлежностью к разряду одушевленности – неодушевленности; словоизменение отдельных форм множественного числа имени существительного, глаголов 1 лица единственного числа настоящего и будущего времени; формообразование глаголов совершенного и несовершенного вида, форм глаголов в повелительном наклонении; употребление имен прилагательных в формах сравнительной степени, в краткой форме, употребление в речи однокоренных слов разных частей речи; согласование сказуемого с подлежащим, имеющим в своем составе количественно-именное сочетание; согласование сказуемого с подлежащим, выраженным существительным со значением лица женского рода; согласование сказуемого с подлежащим, выраженным сочетанием числительного и существительным; согласование определения в количественно-именных сочетаниях с числительными; построение словосочетаний по типу согласования; управление предлогов благодаря, согласно, вопреки; употребление предлогов о, по, из, с в составе словосочетания, употребление предлога по с количественными числительными в словосочетаниях с распре- делительным значением; построение простых предложений с причастными и деепричастными оборотами, предложений с косвенной речью, сложных предложений разных видов;

- определение типичных грамматических ошибок в речи;
- различение вариантов грамматической нормы: литературных и разговорных форм именительного падежа множественного числа существительных мужского рода, форм существительных мужского рода множественного числа с окончаниями -а(-я), -ы(и), различающихся по смыслу, литературных и разговорных форм глаголов, причастий, деепричастий, наречий;
- различение вариантов грамматической синтаксической нормы, обусловленных грамматической синонимией словосочетаний, простых и сложных предложений;
- правильное употребление имён существительных, прилагательных, глаголов с учётом вариантов грамматической нормы;
- правильное употребление синонимических грамматических конструкций с учётом смысловых и стилистических особенностей; редактирование текста с целью исправления грамматических ошибок;
- выявление и исправление грамматических ошибок в устной речи;
- **соблюдение основных норм русского речевого этикета:** этикетные формы и формулы обращения; этикетные формы обращения в официальной и неофициальной речевой ситуации; современные формулы обращения к незнакомому человеку; употребление формы
«он»;
- соблюдение этикетных форм и устойчивых формул, принципов этикетного общения, лежащих в основе национального речевого этикета;
- соблюдение русской этикетной вербальной и невербальной манеры общения;
- использование в общении этикетных речевых тактик и приёмов, помогающих противостоять речевой агрессии;
- использование при общении в электронной среде этики и русского речевого этикета;
- соблюдение норм русского этикетного речевого поведения в ситуациях делового общения;
- понимание активных процессов в русском речевом этикете;

- соблюдение основных орфографических норм современного русского литературного языка (в рамках изученного в основном курсе);
- соблюдение основных пунктуационных норм современного русского литературного языки (в рамках изученного в основном курсе);
- использование толковых, в том числе мультимедийных, словарей для определения лексического значения слова, особенностей употребления;
- использование орфоэпических, в том числе мультимедийных, орфографических словарей для определения нормативного произношения слова; вариантов произношения;
- использование словарей синонимов, антонимов, омонимов, паронимов для уточнения значения слов, подбора к ним синонимов, антонимов, омонимов, паронимов, а также в процессе редактирования текста;
- использование грамматических словарей и справочников для уточнения нормы формообразования, словоизменения и построения словосочетания и предложения; опознавания вариантов грамматической нормы; в процессе редактирования текста;
- использование орфографических словарей и справочников по пунктуации для определения нормативного написания слов и постановки знаков препинания в письменной речи.

3. Совершенствование различных видов устной и письменной речевой деятельности (говорения и слушания, чтения и письма, общения при помощи современных средств устной и письменной коммуникации):
- владение различными видами слушания (детальным, выборочным, ознакомительным, критическим, интерактивным) монологической речи, учебно-научных, художественных, публицистических текстов различных функционально-смысловых типов речи;
- владение различными видами чтения (просмотровым, ознакомительным, изучающим, поисковым) учебно-научных, художественных, публицистических текстов различных функционально-смысловых типов речи;
- умение дифференцировать и интегрировать информацию прочитанного и прослушанного текста: отделять главные факты от второстепенных; классифицировать фактический материал по определённому признаку; выделять наиболее существенные факты; устанавливать логическую связь между выявленными фактами;
- умение соотносить части прочитанного и прослушанного текста: устанавливать причинно-следственные отношения, логические связи между абзацами и частями текста и определять средства их выражения; определять начало и конец темы; выявлять логический план текста;
- проведение анализа прослушанного или прочитанного текста с точки зрения его композиционных особенностей, количества микротем; основных типов текстовых структур (индуктивные, дедуктивные, рамочные / дедуктивно-индуктивные, стержневые/индуктивно-дедуктивные);
- владение умениями информационной переработки прослушанного или прочитанного текста; приёмами работы с заголовком текста, оглавлением, списком литературы, примечаниями и т.д.; основными способами и средствами получения, переработки и преобразования информации (аннотация, конспект); использование графиков, диаграмм, схем для представления информации;
- владение правилами информационной безопасности при общении в социальных сетях;
- уместное использование коммуникативных стратегий и тактик устного общения: убеждение, комплимент, уговаривание, похвала, самопрезентация, просьба, принесение извинений, поздравление; и др., сохранение инициативы в диалоге, уклонение от инициативы, завершение диалога и др.

- участие в беседе, споре, владение правилами корректного речевого поведения в споре;
- умение строить устные учебно-научные сообщения (ответы на уроке) различных видов (ответ-анализ, ответ-обобщение, ответ-добавление, ответ-группировка), рецензию на проектную работу одноклассника, доклад; принимать участие в учебно-научной дискуссии;
- владение умениями учебно-делового общения: убеждения собеседника; побуждения собеседника к действию; информирования об объекте; объяснения сущности объекта; оценки;
- создание устных и письменных текстов описательного типа: определение, дефиниция, собственно описание, пояснение;
- создание устных и письменных текстов аргументативного типа (рассуждение, доказательство, объяснение) с использованием различных способов аргументации, опровержения доводов оппонента (критика тезиса, критика аргументов, критика демонстрации); оценка причин неэффективной аргументации в учебно-научном общении;
- создание текста как результата проектной (исследовательской) деятельности; оформление реферата в письменной форме и представление его в устной форме;
- чтение, комплексный анализ и создание текстов публицистических жанров (девиз, слоган, путевые записки, проблемный очерк; тексты рекламных объявлений);
- чтение, комплексный анализ и интерпретация текстов фольклора и художественных текстов или их фрагментов (народных и литературных сказок, рассказов, загадок, пословиц, притч и т.п.); определение фактуальной и подтекстовой информации текста, его сильных позиций;
- создание объявлений (в устной и письменной форме); деловых писем;
- оценивание устных и письменных речевых высказываний с точки зрения их эффективности, понимание основных причин коммуникативных неудач и объяснение их; оценивание собственной и чужой речи с точки зрения точного, уместного и выразительного словоупотребления;
- редактирование собственных текстов с целью совершенствования их содержания и формы; сопоставление чернового и отредактированного текстов.

Предметом изучения курса **«Родная литература»** является рассмотрение языка как материала словесности и произведения как явления искусства слова. Поэтому цели и задачи изучения словесности:

- изучение законов употребления языка;
- овладение умением воспринимать произведение словесности как целостное явление искусства слова;
- овладение умением творческого употребления родного языка.

Программа соотнесена с программами по русскому языку и литературе. Вместе с тем в данной программе осуществляется специфический подход к явлениям. Если программа по русскому языку определяет изучение строя языка, то программа по родной литературе – изучение употребления языка. Если программа по литературе рассматривает произведения как создания определённых писателей, то программа по родной литературе – как явления искусства слова.

Основная цель курса «Родная литература» состоит в том, чтобы заложить у учащихся основы знаний о русской словесности через раскрытие своеобразия языка художественной литературы, выразительных средств языка, создание собственных текстов, а также знакомство с основными видами и жанрами словесности.

Изучение литературы в 9 классе направлено на достижение следующих ***целей:***

- воспитание духовно-развитой личности, осознающей свою принадлежность к родной культур, готовой к самопознанию и самосовершенствованию, способной к созидательной деятельности в современном мире;
- формирование гуманистического мировоззрения, национального самосознания, гражданской позиции, чувства патриотизма, любви и уважения к литературе и ценностям отечественной культуры;
- освоение текстов художественных произведений в единстве содержания и формы, основных историко-литературных сведений и теоретико-литературных понятий; развитие представления о том, что такое автор, рассказчик, разновидности авторского;
- развитие умения самостоятельно различать автора, рассказчика и героя в эпическом произведении, видеть авторское отношение к изображаемому, выраженное средствами языка, умения понимать значение средств языкового выражения содержания в произведениях всех родов.

Эта программа предполагает развитие художественно – творческих способностей детей. У обучающихся должно быть сформировано умение, обеспечивающее самостоятельное освоение художественных ценностей и должно быть выработано чувство эмоциональной и интеллектуальной отзывчивости при восприятии художественных произведений.

<u>Результаты освоения учебного предмета «родная (русская) литература»</u>

К концу 9 класса учащиеся должны овладеть следующими умениями и навыками:
- самостоятельно понимать выраженный в словесной форме идейно-художественный смысл произведений и применять в собственных высказываниях изученные приёмы словесного выражения содержания;
- определять тему и основную мысль произведения;
- различать разговорный язык и разновидности литературного языка, их употребление;
- создавать тексты официально-делового, научного и публицистического стилей;
- рассказывать о событии с использованием диалога;
- создавать собственный сказ, устный монолог в научном стиле;
- употреблять стилистически окрашенные слова в речи;
- создавать стилизацию и пародии;
- различать роды словесности, определять вид и жанр произведения;
- видеть особенности словесного выражения содержания в разных родах и видах народной словесности, своеобразие стиля в различных библейских текстах;
- понимать характер литературного героя с учётом всех средств его изображения;
- писать сочинение: характеристика героя и сравнительная характеристика нескольких героев;
- писать сочинение-эссе по лирическому произведению;
- создавать режиссёрский план эпизода, сценки с использованием языковых средств драматического рода словесности;
- писать сочинение: анализ эпизода пьесы; сочинение-рассуждение о героях баллады и поэмы;
- использовать мотивы народной словесности в собственном литературном творчестве;
- выразительно читать эпические и лирические произведения.

В ходе освоения содержания образования по русскому языку учащиеся овладевают разнообразными способами деятельности, приобретают и совершенствуют опыт:
- выполнение различных заданий исследовательского характера;
- умение работать самостоятельно, в группе, вместе с классом;
- изложение своих мыслей ясно, точно, и грамотно в устной и письменной речи;

- поиск, систематизация, анализ и классификация информации, использование разнообразных источников, включая учебную и справочную литературу, современные информационные технологии.

Родной (татарский) язык
(татар төркемнәре)
Укучыларның белем, осталык һәм күнекмәләренә таләпләр

Фонетика:

1. Сузык һәм тартык авазларның классификациясен, сингармонизм законын, аңлау һәм ирен гармониясе үзенчәлекләрен белү һәм сөйләмдә дөрес куллану.
2. Татар телендә иҗек калыплары, сүзләрне дөрес басым белән әйтү. Җөмләләрдә логик басымны дөрес билгеләү, тиешле интонация белән сөйләү.
3. Аваз һәм хәрефләрне аера белү. Алфавитны истә калдыру.
4. Сүзләргә фонетик анализ ясау.
5. Орфографик сүзлекләрдән файдалану.

Лексикология һәм фразеология:

1. Татар теленең сүзлек составын килеп чыгуы, кулланылу өлкәсе һәм кулланылу активлыгы буенча бәяли белү.
2. Сузләрне һәм фразеологизмнарны урынлы куллану, аларның мәгънәләренә аңлатма бирә белү. Омоним, синоним, антоним сүзләрне дерес куллану.
3. Терле типтагы сүзлекләрдән файдалана белү.

Суз тозелеше нам суз ясалышы:

1. Сузләрнең мәгънәле кисәкләренә аңлатма бирә белү. Тамырдаш сүзләр табу. Сүзләрне төзелеше һәм ясалышы буенча тикшерү.
2. Татар телендә сүзләрнең ясалыш ысулларын белү.

Морфология:

1. Сүз төркемнәрен лексик-грамматик мәгънәсе, морфологик һәм синтаксик билгеләре буенча аера һәм аларны таный белү. Морфологик анализ ясау.
2. Өйрәнелгән сүз торкемнәре белән жөмләләр һәм текстлар төзү. Сүз теркемнәренең төрле ысуллар белән ясалышын белү.

Синтаксис:

1. Сүзтезмәләргә, гади һәм кушма жөмләләргә синтаксик анализ ясый белү.
2. Сүзтезмәне жөмләдән аера белү. Сүз төркеме белән жөмлә кисәген дөрес билгеләү.
3. Аерымланган жөмлә кисәкләре, эндәш һәм кереш сүзләр кергән җөмләләр төзү.
4. Туры һәм кыек сөйләмне дөрес куллану, алар кергән жемләләр төзү.
5. Кушма җөмләләрнең схемасын төзү.
6. Текстның үзенчәлекле билгеләрен белү. Аның стилен дөрес билгеләү.
7. Җөмләдәге сүз тәртибен билгеләү.

Пунктуация:

1. Җөмлә һәм текстта тыныш билгеләре куелырга тиешле урыннарны дөрес табу. Бирелгән җөмлә һәм текстта куелган тыныш билгеләренә анлатма бирү.
2. Диалог, туры һәм кыек сөйләм янында тыныш билгеләрен куя белү.

Сөйләм эшчәнлеге:

1. Укучыларньң үз тәҗрибәсеннән чыгып, диалогик һәм монологик сөйләм оештыра белүе.
2. Укыган яки тыңлаган текстның эчтәлеген сөйләү, планын төзү.
3. Бирелгән план буенча сочинение язу.
4. Әдәби геройларны сурәтләп бирү.
5. Караган спектакль буенча хикәя төзү (телдән яки язма).
6. Программа буенча укылган китапның эчтәлеген сөйләү яки язу.
7. Эш кәгазьләреннән гариза, белдерү, ышаныч кәгазе һ.6. язу.

8. Якын дустыңа яки туганыңа хат язу.
9. Укытучы биргән яки укучы үзе сайлаган китапка аннотация язу.
10. Сочинение элементлары булган изложениеләр язу.
11. Стилистик хаталары булган җөмләләрне яки текстны төзәтү.
12. Татарчадан русчага яки русчадан татарчага тәрҗемә итү күнегүләре эшләү.

Планлаштырылган нәтиҗәләр

Аралашу компетенциясе – барлык сөйләм эшчәнлеге төрләренә ия булу, башкалар әйткәнне аңлау һәм үз фикереңне белдерү өчен тупланган белем, осталык, күнекмәләр җыелмасы; хәзерге татар әдәби телендә телдән һәм язма формада иркен аралашу, бәйләнешле сөйләм күнекмәләрен булдыру; сөйләмнең грамматик ягын дөрес итеп үзләштерү; урта сыйныф укучыларына хас булган кызыксыну даирәсенә, психологик һәм төрле аралашу ситуацияләренә бәйле рәвештә туган телдә аралаша белү, дәресләрдә үзләштергән белем һәм күнекмәләрдән нәтиҗәле итеп файдалану.

Лингвистик компетенция – тел белеме, аның төзелеше, үсеше һәм функциясе турындагы белемнәрне системалаштыру, лингвистик анализ ясый белү; тел белеме һәм аның бүлекләре буенча гомуми мәгълүматлылык; татар әдәби теленең төп нормаларына ия булу, укучыларның сүзлек байлыгының, сөйләмнәренең грамматик төзелешенең камиллеге; төрле лингвистик сүзлекләрдән иркен файдалана алу.

Телгә өйрәткәндә, **аралашу эшчәнлегенә караган универсаль** күнекмәләрдән түбәндәгеләрне булдыруга һәм үстерүгә өстенлек бирелә:

· төркем белән эшләү күнекмәләре алу. Укучының иптәшләре һәм укытучы белән бергәләшеп эшләү күнекмәләренә ия булуы балаларны мораль-әхлакый һәм психологик яктан да гамәли эш алымнарына өйрәтә;

· аралашу компетенциясе төрле бурычларны хәл итү алымнарын үзләштерү, телне өйрәнү башка кешеләр белән аралашуның нигезен тәшкил итүен истә тотарга да өйрәтә, шул максаттан тормыш хәлләренә бәйле рәвештә иптәшең белән аралашу нормаларын һәм формаларын үзләштерүне дә күз уңында тота;

· телне өйрәнү сөйләм эшчәнлеген үстерүне дә алгы планга куя, бу исә укучыларның ана телен өйрәнгәндә аралашу компетенциясен истә тотып эш итәргә этәргеч ясый.

Этнокультура өлкәсенә караган компетенция, ягъни телне милли-мәдәни яссылыкта үзләштерү — укучыларны сөйләмгә өйрәткәндә, рухи, эстетик тәрбия һәм белем бирү чарасы буларак, милли үзенчәлекләрне чагылдырган текстлар белән эшләү; тормыш-көнкүреш, гореф-гадәт үзенчәлекләрен, сынлы сәнгать әсәрләрен, халык авыз иҗаты үрнәкләрен белү; татар сөйләм әдәбе нормаларын үзләштерү, шулар аша халыкның милли-мәдәни үзенчәлекләрен аңлау, телнең милләтләр арасында аралашу-аңлашу чарасы булуына төшенү; тел тарихы белән халык тормышының аерылгысыз булуын күзаллау.

Шуның белән беррәттән, аралашу эшчәнлегенә караган универсаль күнекмәләрдән түбәндәгеләрне ассызыклап китү урынлы булыр:

· төркем белән эшләү күнекмәләре алу. Укучының иптәшләре һәм укытучы белән бергәләшеп эшләү күнекмәләренә ия булуы балаларны мораль-әхлакый һәм психологик яктан да гамәли эш алымнарына өйрәтә;

· аралашу компетенциясе төрле бурычларны хәл итү алымнарын үзләштерү, телне өйрәнү башка кешеләр белән аралашуның нигезен тәшкил итүен истә тотарга да өйрәтә һәм шул максаттан тормыш хәлләренә бәйле рәвештә иптәшең белән аралашу нормаларын һәм формаларын үзләштерүне дә күз уңында тота;

· телне өйрәнү сөйләм эшчәнлеген үстерүне дә алгы планга куя, бу исә укучыларның ана телен өйрәнгәндә аралашу компетенциясен истә тотып эш итәргә этәргеч ясый.

Бу җәһәттән, татар телен өйрәнгәндә, укучыларның универсаль танып-белү гамәлләрен булдыру һәм камилләштерү алдагы **нәтиҗәләргә** китерә:

· балалар проектлау-тикшеренү күнекмәләрен гамәли яктан үзләштерәләр;

· мәгънәсенә төшенеп уку һәм алган мәгълүмат белән эшли белү күнекмәләре бирелә;

· танып-белү методын гамәли яктан куллана белергә өйрәтә, бу яктан тел өйрәнү дәресләрендә укучылар логик фикерләү алымнарына да ия булалар.

Башлангыч сыйныфта алган, үзләштерелгән мәгълүмат белән эшләү күнекмәләре 5-9 нчы сыйныфларда тагын да камилләштерелә һәм үстерелә. Бу уңайдан түбәндәге нәтиҗәләргә ирешелә:

· әзер мәгълүмат чыганакларындагы фикерләрне системага салып, чагыштырып, тикшереп һәм гомумиләштереп, мөстәкыйль аңлатмалар бирергә өйрәнелә;

· аерым текстлар белән эшләгәндә, төп фикерне аерып алып, аны тезис рәвешендә кыска, җыйнак һәм төгәл итеп, график (таблица, схема, карта яки диаграмма) формасында җиткерү;

· булган таблица, схема һәм график рәсемнәрне тутыра яки тулыландыра белү. Моның өчен тел дәресләрендә мәгълүматны төрле чыганаклардан һәм заманча техник чаратлар ярдәмендә эзләп табарга өйрәтү, Интернет челтәреннән урынлы, чамасын белеп һәм дөрес итеп файдалану.

Укучыларның танып-белү компетенциясен үстерүдә түбәндәге нәтиҗәләргә ирешү күздә тотыла:

· ана теле дәресләрендә укучылар туган илнең тарихи-географик образын күзаллый белергә, шуңа бәйле рәвештә туган ягының тарихын һәм географиясен, аның мәдәни мирасын һәм традицияләрен күзаллый белү;

· тел дәресләрендә үтелә торган темаларга бәйле рәвештә туган илнең иҗтимагый-сәяси төзелешен, анда булып узган тарихи вакыйгаларны хронологик һәм фактик яктан белергә бурычлы; шуңа бәйле рәвештә дәүләт символлары булып саналган герб, флаг һәм гимнны, дәүләт бәйрәмнәрен дә белү;

· илнең гражданнары буларак, укучылар үзләренең хокук һәм бурычларын, милли традицияләрен, мәдәниятларын, аның кыйммәтләрен аңлау һәм белү.

2. Содержательный раздел.

Родной русский язык

Важнейшими задачами курса являются приобщение обучающихся к фактам русской языковой истории в связи с историей русского народа, формирование преставлений школьников о сходстве и различиях русского и других языков в контексте богатства и своеобразия языков, национальных традиций и культур народов России и мира; расширение представлений о русской языковой картине мира, о национальном языке как базе общезначимых нравственно-интеллектуальных ценностей, поведенческих стереотипов и т.п., что способствует воспитанию патриотического чувства, гражданственности, национального самосознания и уважения к языкам и культурам других народов нашей страны и мира.

Содержание курса направлено на формирование представлений о языке как живом, развивающемся явлении, о диалектическом противоречии подвижности и стабильности как одной из основных характеристик литературного языка, что способствует преодолению языкового нигилизма учащихся, пониманию важнейших социокультурных функций языковой кодификации.

Как курс, имеющий частный характер, школьный курс русского родного языка опирается на содержание основного курса, представленного в образовательной области «Русский язык и литература», сопровождает и поддерживает его. Основные содержательные линии настоящей программы (блоки программы) соотносятся с основными содержательными линиями основного курса русского языка в образовательной организации, но не дублируют их и имеют преимущественно практико-ориентированный характер.

В соответствии с этим в программе выделяются следующие блоки:

В первом блоке – **«Язык и культура»** – представлено содержание, изучение которого позволит раскрыть взаимосвязь языка и истории, языка и материальной и духовной культуры русского народа, национально-культурную специфику русского языка, обеспечит овладение нормами русского речевого этикета в различных сферах общения, выявление общего и специфического в языках и культурах русского и других народов России и мира, овладение культурой межнационального общения.

Второй блок – **«Культура речи»** – ориентирован на формирование у учащихся ответственного и осознанного отношения к использованию русского языка во всех сферах жизни, повышение речевой культуры подрастающего поколения, практическое овладение культурой речи: навыками сознательного и произвольного использования норм русского литературного языка для создания правильной речи и конструирования речевых высказываний в устной и письменной форме с учётом требований уместности, точности, логичности, чистоты, богатства и выразительности; понимание вариантов норм; развитие потребности обращаться к нормативным словарям современного русского литературного языка и совершенствование умений пользоваться ими.

В третьем блоке – **«Речь. Речевая деятельность. Текст»** – представлено содержание, направленное на совершенствование видов речевой деятельности в их взаимосвязи и культуры устной и письменной речи, развитие базовых умений и навыков использования языка в жизненно важных для школьников ситуациях общения: умений определять цели коммуникации, оценивать речевую ситуацию, учитывать коммуникативные намерения партнёра, выбирать адекватные стратегии коммуникации; понимать, анализировать и создавать тексты разных функционально-смысловых типов, жанров, стилистической принадлежности.

Содержание предмета «Родной русский язык»

Язык и культура

Русский язык – национальный язык русского народа. Роль родного языка в жизни человека. Русский язык в жизни общества и государства. Бережное отношение к родному языку как одно из необходимых качеств современного культурного человека. Русский язык – язык русской художественной литературы.

Язык как зеркало национальной культуры. Слово как хранилище материальной и духовной культуры народа. Национальная специфика слов с живой внутренней формой. Метафоры общеязыковые и художественные, их национально-культурная специфика. Метафора, олицетворение, эпитет как изобразительные средства. Поэтизмы и слова-символы, обладающие традиционной метафорической образностью, в поэтической речи.

Развитие языка как объективный процесс. Общее представление о внешних и внутренних факторах языковых изменений, об активных процессах в современном русском языке (основные тенденции, отдельные примеры). Связь исторического развития языка с историей общества. Факторы, влияющие на развитие языка: социально-политические события и изменения в обществе, развитие науки и техники, влияние других языков. Устаревшие слова как живые свидетели истории. Группы лексических единиц по степени устарелости. Перераспределение пластов лексики между активным и пассивным запасом слов. Актуализация устаревшей лексики в новом речевой контексте.

Краткая история русской письменности. Создание славянского алфавита. Краткая история русского литературного языка. Роль церковнославянского (старославянского) языка в развитии русского языка.

Исконно русская лексика: слова общеиндоевропейского фонда, слова праславянского (общеславянского) языка, древнерусские (общевосточнославянские) слова, собственно русские слова. Собственно русские слова как база и основной источник развития лексики русского литературного языка. Пополнение словарного

состава русского языка новой лексикой. Современные неологизмы и их группы по сфере употребления и стилистической окраске.

Лексические заимствования как результат взаимодействия национальных культур. Лексика, заимствованная русским языком из языков народов России и мира. Заимствования из славянских и неславянских языков. Причины заимствований. Особенности освоения иноязычной лексики (общее представление). Роль заимствованной лексики в современном русском языке. Лексические заимствования последних десятилетий. Употребление иноязычных слов как проблема культуры речи. Иноязычная лексика в разговорной речи, дисплейных текстах, современной публицистике.

Национально-культурное своеобразие диалектизмов. Диалекты как часть народной культуры. Диалектизмы. Сведения о диалектных названиях предметов быта, значениях слов, понятиях, не свойственных литературному языку и несущих информацию о способах ведения хозяйства, особенностях семейного уклада, обрядах, обычаях, народном календаре и др. Использование диалектной лексики в произведениях художественной литературы.

Национально-культурная специфика русской фразеологии. Исторические прототипы фразеологизмов. Отражение во фразеологии обычаев, традиций, быта, исторических событий, культуры и т.п.

Русские пословицы и поговорки как воплощение опыта, наблюдений, оценок, народного ума и особенностей национальной культуры народа. Загадки. Метафоричность русской загадки.

Слова с суффиксами субъективной оценки как изобразительное средство. Слова со специфическим оценочно-характеризующим значением. Русские имена. Общеизвестные старинные русские города. Происхождение их названий.

Особенности русской интонации, темпа речи по сравнению с другими языками. Особенности жестов и мимики в русской речи, отражение их в устойчивых выражениях сравнении с языком жестов других народов.

Речевой этикет. Благопожелание как ключевая идея речевого этикета. Речевой этикет и вежливость. «Ты» и «ВЫ» в русском речевом этикете и в западноевропейском, американском речевых этикетах. Называние другого и себя, обращение к знакомому и незнакомому Специфика приветствий, традиционная тематика бесед у русских и других народов.

Культура речи

Основные орфоэпические нормы современного русского литературного языка. Понятие о варианте нормы. Равноправные и допустимые варианты произношения. Нерекомендуемые и неправильные варианты произношения. Запретительные пометы в орфоэпических словарях. Постоянное и подвижное ударение в именах существительных; именах прилагательных, глаголах. Нормы ударения в полных причастиях, кратких формах страдательных причастий прошедшего времени, деепричастиях, наречиях. Произносительные различия в русском языке, обусловленные темпом речи. Стилистические особенности произношения и ударения (литературные, разговорные, устарелые и профессиональные). Типичные орфо- эпические ошибки в современной речи. Активные процессы в области произношения и ударения.

Роль звукописи в художественном тексте.

Основные лексические нормы современного русского литературного языка. Основные нормы словоупотребления: правильность выбора слова, максимально соответствующего обозначаемому им предмету или явлению реальной действительности. Смысловые, стилистические особенности употребления синонимов, антонимов, омонимов, паронимов, терминов, заимствованных слов. Типичные речевые ошибки, связанные с употреблением данных лексических категорий в речи.

Лексическая сочетаемость слова и точность. Свободная и несвободная лексическая сочетаемость. Типичные ошибки, связанные с нарушением лексической сочетаемости.

Речевая избыточность и точность. Тавтология. Плеоназм. Типичные ошибки, связанные с речевой избыточностью.

Современные толковые словари. Отражение вариантов лексической нормы в современных словарях. Словарные пометы.

Основные грамматические нормы современного русского литературного языка. Категория рода. Категория склонения. Глаголы 1 лица единственного числа настоящего и будущего времени. Типичные ошибки грамматические ошибки в речи. Варианты грамматической нормы: литературные и разговорные падежные формы имен существительных причастий, деепричастий, наречий. Согласование. Отражение вариантов грамматической нормы в словарях и справочниках.

Речевой этикет

Правила речевого этикета: нормы и традиции. Устойчивые формулы речевого этикета в общении. Обращение в русском речевом этикете. История этикетной формулы обращения в русском языке.

Национальные особенности речевого этикета. Принципы этикетного общения, лежащие в основе национального речевого этикета: сдержанность, вежливость, использование стандартных речевых формул в стандартных ситуациях общения, позитивное отношение к собеседнику. Этика и речевой этикет. Соотношение понятий этика – этикет – мораль; этические нормы – этикетные нормы – этикетные формы. Устойчивые формулы речевого этикета в общении.

Русская этикетная речевая манера общения: умеренная громкость речи, средний темп речи, сдержанная артикуляция, эмоциональность речи, ровная интонация. Запрет на употребление грубых слов, выражений, фраз. Исключение категоричности в разговоре. Невербальный (несловесный) этикет общения. Этикет использования изобразительных жестов. Замещающие и сопровождающие жесты.

Активные процессы в речевом этикете. Новые варианты приветствия и прощания, возникшие в СМИ; изменение обращений, использования собственных имен; их оценка. Речевая агрессия. Этикетные речевые тактики и приёмы в коммуникации, помогающие противостоять речевой агрессии. Синонимия речевых формул.

Содержание тем учебного курса “Родная (русская) литература”

Родной (татарский) язык

(татар төркемнәре)

Укыту предметының эчтәлеге

7нче сыйныф

1.**Морфология буенча 6 нчы сыйныфта үткәннәрне кабатлау**

2. Сүз төркемнәре

2.1. **Фигыль**

Татар телендә фигыльнең нигезе (башлангыч формасы) турында гомуми мәгълүмат. Фигыльнең барлык-юклык формалары.

Фигыль төркемчәләре. Затланышлы фигыльләр. Боерык фигыль, аның мәгънәләре, зат-сан белән төрләнеше, дөрес интонация һәм басым белән кулланылышы.

Хикәя фигыль, аның заман формалары. Хәзерге заман хикәя фигыль, аның мәгънәләре, формалары, зат-сан белән төрләнеше. Үткән заман хикәя фигыль, аның мәгънәләре, формалары, зат-сан белән төрләнеше. Киләчәк заман хикәя фигыль, аның мәгънәләре, формалары, зат-сан белән төрләнеше.

Шарт фигыль, аның мәгънәсе, формасы, зат-сан белән төрләнеше. Затланышсыз фигыльләр. Сыйфат фигыль, аның мәгънәсе, заман формалары, исемләшүе һәм исемгә күчүе. Сыйфат фигыльләрнең сөй-ләмдә кулланылышы.

Хәл фигыль, аның мәгънәләре, формалары, сөйләмдә кулланылышы. Исем фигыль, аның мәгънәсе, формасы, сөйләмдә кулланылышы. Аларның исемгә күчү очраклары. Татар телендә фигыльләрнең төп формасы буларак сүзлекләрдә бирелүе.

Инфинитив. Аның мәгънәсе, формалары, сөйләмдә дөрес кулла-нылышы һәм дөрес язылышы.

Фигыльләрнең ясалышы. Фигыльләргә морфологик анализ ясау. Кабатлау.

2.2. **Аваз ияртемнәре**

Аваз ияртемнәре турында гомуми мәгълүмат. Аларның ясалуы, морфологик-синтаксик үзенчәлекләре. Аваз ияртемнәреннән ясалган исемнәр һәм фигыльләр.

Аваз ияртемнәренә морфологик анализ ясау. Кабатлау.

2.3. **Хәбәрлек сүзләр**

2.1. **Бәйлекләр**

Бәйлекләр турында гомуми мәгълүмат. Аларның сөйләмдә кул-ланылу үзенчәлекләре.

Бәйлекләрне төркемләү.

Бәйлек сүзләр, аларның формалары, җөмләдә кулланылышы. Бәйлекләргә морфологик характеристика бирү. Кабатлау.

2.2. **Теркәгечләр**

Теркәгечләр турында гомуми мәгълүмат бирү. Теркәгечләрне куллану үзенчәлекләре, аларның интонациягә бәйле булуы. Теркәгечләрне төркемләү.

Теркәгеч сүзләр. Аларның формалары, теркәгечләрдән аермасы. Татар һәм рус телләрендә теркәгечләрнең уртак яклары, җөмләдә кулланылышы.

Теркәгечләрне морфологик яктан тикшерү. Кабатлау.

2.3. **Кисәкчәләр**

Кисәкчәләр турында гомуми мәгълүмат. Аларны мәгънәләре буенча төркемләү. Татар телендә кисәкчәләрнең дөрес язылышы. Кисәкчәләргә морфологик анализ ясау. Кабатлау.

2.4. **Ымлыклар**

Ымлыклар турында гомуми мәгълүмат. Аларның ясалу үзенчәлек-ләре һәм сөйләмдә кулланылышы. Ымлыкларны төркемләү.

3. **Морфология буенча үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау**

4. **Бәйләнешле сөйләм үстерү**

1. Тыңлаучылар ачык күзалларлык итеп, яратып укыган берәр әдәби әсәрнең төп герое турында (затын үзгәртеп, мәсәлән, «мин» урынына «син» яки «ул» алмашлыкларын кулланып) сөйләү.
2. Мәктәптә уздырылачак берәр чара турында белдерү язу.
3. Бәйрәм белән котлау тексты язу.
4. Грамматик биремле контроль диктантлар язу.
5. Рәсемгә карап, хикәя төзү.
6. Грамматик биремле төрле типтагы диктантлар язу.

7. Программага кертелгән әдәби әсәрләрдән алынган өзекләрне фай¬даланып, изложениеләр язу.

8. Мөстәкыйль һәм ярдәмче сүз төркемнәрен кертеп төзелгән җөм-ләләрне тәрҗемә итү.

9. Экскурсиядә һәм төрле спектакль-концертларда, мәктәптә уз-дырылган бәйрәм кичәләрендә алган тәэсирләрдән файдаланып, со-чинениеләр язу.

10. Текст эчтәлегенә туры китереп, план төзү һәм аның буенча сөйләү.

11. Тормыш-көнкүреш темаларына диалоглар һәм монологлар төзү.

12. Бирелгән текстның эчтәлеген орфоэпик нормаларны саклаган хәлдә сөйли белү.

8нче сыйныф

1. 5—7 **нче сыйныфларда үткәннәрне кабатлау**

2. ГАДИ ҖӨМЛӘ СИНТАКСИСЫ

2.1. Синтаксис буенча гомуми мәгълүмат

Сүз һәм җөмлә. Гади һәм кушма җөмләләр.

2.2. Җөмләдә сүзләр бәйләнеше. Сүзтезмә

Сүзләр арасында тезүле һәм ияртүле бәйләнеш. Аларны белдерә торган тел чаралары.
Сүзтезмәдә ияртүче һәм иярүче кисәкләр. Татар телендә сүзтез- мәләрнең төрләре.
Кабатлау.

2.3. Сүз тәртибе

Җөмләдә сүз тәртибе турында гомуми мәгълүмат (башлангыч сыйныфларда үткәннәрне кабатлау һәм тирәнәйтү).

Җөмләдәге сүзләрнең уңай һәм кире сүз тәртибе. Җөмлә кисәкләренең җөмләдәге урыны.
Татар һәм рус телләрендә сүзләрнең урнашу тәртибе үзенчәлекләре.

2.4. Гади җөмлә төрләре

Җөмлә турында башлангыч сыйныфларда үтелгәннәрне кабатлау һәм тирәнәйтү.

2.5. Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләре

Хикәя җөмлә, сорау җөмлә, боеру җөмлә һәм тойгылы җөмләләр (башлангыч сыйныфларда үткәннәрне кабатлау һәм тирәнәйтү), алар янында куела торган тыныш билгеләре.

2.6. Ике составлы һәм бер составлы җөмлә турында гомуми төшенчә

Ике составлы җөмләләр: җыйнак һәм җәенке җөмләләр.

2.7. Җөмлә кисәкләре

Башлангыч сыйныфларда үтелгәннәрне кабатлау һәм тирәнәйтү.

2.8. Җөмләнең баш кисәкләре

Ия белән хәбәр һәм аларның белдерелүе, төрләре. Ия белән хәбәрнең җөмләдәге урыны.
Ия белән хәбәр арасына сызык кую очраклары.

2.9. Җөмләнең иярчен кисәкләре

Аергыч һәм аның белдерелүе. Тиңдәш һәм тиңдәш түгел аергычлар.
Тәмамлык һәм аның белдерелүе. Туры һәм кыек тәмамлыклар.
Хәл һәм аның төрләре. Урын хәле. Вакыт хәле. Рәвеш хәле. Күләм хәле. Сәбәп хәле. Максат хәле. Шарт хәле. Кире хәл. Төрле хәлләрнең аерымлануы һәм алар янында тыныш билгеләре.
Аныклагыч турында гомуми мәгълүмат. Аныклагычларның аерымлануы һәм алар янында тыныш билгеләре.
Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен гомумиләштереп кабатлау.

2.10. Җөмләнең тиңдәш кисәкләре

Тиңдәш кисәкләр турында гомуми төшенчә. Аларны бәйләүче чаралар. Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләр. Тиңдәш кисәкләр һәм гомумиләштерүче сүзләр янында тыныш билгеләре. Кабатлау.

2.11. Модаль кисәкләр

Эндәш сүз һәм кереш сүз турында гомуми төшенчә. Аларның үзенчәлекләре һәм җөмләдәге урыны. Эндәш һәм кереш сүзләр янында тыныш билгеләре.

2.12. Бер составлы җөмләләр

Исем (атау) җөмлә. Фигыль (иясез) җөмлә.

2.13. Тулы һәм ким җөмләләр

Тулы һәм ким җөмләләр турында гомуми мәгълүмат. Ким җөмләләрнең төрләре һәм аларның кулланылышы. Кабатлау.

2.14. Раслау һәм инкяр җөмләләр

Раслау һәм инкяр җөмләләр турында гомуми төшенчә һәм аларның кулланылышы. Кабатлау.

3. Гади җөмлә синтаксисын һәм анда кулланыла торган тыныш билгеләрен гомумиләштереп кабатлау. Гади җөмләләргә синтаксик анализ ясау

4. Бәйләнешле сөйләм үстерү

1. Укыган әдәби әсәр героена адресланган хат язу.
2. Тормышта үрнәк булырдай берәр кеше турында очерк язу.
3. Концертка яки театрга баргач алган тәэсирләр турында сөйләшү, диалогик һәм монологик сөйләм үрнәкләре табу.
4. Татар һәм рус телләрендәге кушма җөмләләрне төзелешләре, бәйләүче чаралары һәм функцияләре ягыннан чагыштыру.
5. Әдәби геройларга характеристика язарга өйрәнү.
6. Татар телендәге сүз тәртибе үзенчәлекләрен чагылдырган кыска текстларны тәрҗемә итү күнегүләрен үтәү.
7. Экологик темага сочинение элементлары булган изложениеләр язу.
8. Үтелгән темаларга таянып, грамматик биремле диктантлар язу.
9. Дәрестән тыш укылган әдәби әсәрләргә таянып, сочинениеләр язу.

9нчы сыйныф

1. Синтаксис буенча 8нче сыйныфта өйрәнгәннәрне кабатлау

2. Кушма җөмлә синтаксисы

2.1. Кушма җөмлә турында гомуми төшенчә

2.2. Кушма җөмлә төрләре

Тезмә кушма җөмләләр турында гомуми мәгълүмат. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр. Тезмә кушма җөмләләрдә тыныш билгеләре

Күп тезмәле кушма җөмлә.

Иярченле кушма җөмлә турында гомуми мәгълүмат. Аналитик иярченле кушма җөмләләр. Синтетик иярченле кушма җөмләләр Аналитик һәм синтетик иярченле кушма җөмләләрдә бәйләүче чаралар һәм тыныш билгеләре.

Татар һәм рус телләрендә тезмә һәм иярченле кушма җөмләләр Аларның охшаш һәм үзенчәлекле билгеләре. Кабатлау.

Иярчен җөмләләрнең мәгънә ягыннан төрләре. Җөмлә кисәкләре белән иярчен җөмлә төрләре арасындагы мәгънә бәйләнеше.

Иярчен ия җөмләләр. Иярчен хәбәр җөмләләр.

Иярчен аергыч җөмләләр. Иярчен тәмамлык җөмләләр.

Иярчен хәл җөмләләр: иярчен вакыт җөмлә, иярчен урын җөмлә иярчен рәвеш җөмлә, иярчен күләм җөмлә, иярчен сәбәп җөмлә, иярчен максат җөмлә, иярчен шарт һәм иярчен кире җөмләләр.

Иярченле кушма җөмләләр янында тыныш билгеләре.

Кушма җөмлә төрләрен һәм тыныш билгеләрен кабатлау Кушма җөмләләргә синтаксик анализ ясау.

3. Текст һәм пунктуация

Текст турында гомуми төшенчә. Туры һәм кыек сөйләм. Алар янында тыныш билгеләре.

4. Синтаксис һәм пунктуацияне гомумиләштереп кабатлау. Җөмләләргә синтаксик анализ ясау

5. Стилистика һәм сөйләм культурасы

Сөйләмә стиль. Язма сөйләм стильләре: фәнни, рәсми, эпистоляр публицистик стильләр. Матур әдәбият стиле. Аларның лексик-грам- матик үзенчәлекләре. Стилистик хаталар.

Сөйләм культурасы. Әдәби сөйләмнең төп билгеләре: дөрес, ачык эзлекле, сәнгатьле, аһәңле, җыйнак, матур яңгырашлы сөйләм. Татар әдәби теленең байлыгы һәм тәэсирле булуы. Сөйләмдә калькаларны куллану.

6. 5—9 нчы сыйныфларда үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау

7. Бәйләнешле сөйләм үстерү

1. Туган телне камил белүнең зарурлыгы турында сыйныф алдында чыгыш ясау.
2. Соңгы вакытта булган берәр вакыйга турында фикер алышу, диалогик һәм монологик сөйләм үрнәкләре табу.
3. Яраткан берәр шагыйрь иҗатына кыскача күзәтү ясау.
4. Бирелгән сюжет буенча хикәя төзеп язу.
5. Берәр әхлакый темага анкета уздыру өчен, сораулар төзү.
6. Татар һәм рус телләрендәге җөмлә төзелешен чагыштырып, бер телдән икенче телгә тәрҗемә итү күнегүләре эшләү.
7. 9 нчы сыйныфта өйрәнелгән кушма җөмлә синтаксисы буенча биремнәр кертелгән диктантлар язу.
8. Төрле эш кәгазьләре (белдерү, гариза, ышаныч кәгазе һ.б.) үрнәкләрен язу.
9. Иптәшеңнең язма эшенә телдән яки язмача бәяләмә бирү.

Родная (татарская) литература
(татар төркемнәре)

Укучылар үзләштерергә тиешле күнекмәләр:

· төрле жанрдагы әдәби әсәрләрне аңлап һәм сәнгатьле уку, аларга карата мөстәкыйль мөнәсәбәтенне булдыру;

· әдәби әсәрне сюжет-композия, тел-стиль ягыннан анализлау;

· шигъри текстларны яисә чәчмә әсәрләрдән өзекләрне яттан сөйләү;

· сайлап алып яки тәкъдим ителгән язучыньң тормыш юлын, иҗатын үз карашыңа нигезләнеп сөйләү;

· фольклор әсәрләренең төрен, жанрын билгеләү һәм аларда үткәрелгән төп фикерне исбатлау;

· әсәр буенча план төзү һәм алар турында бәяләмә сочинение яки изложение язу;

· әдәби әсәрләр буенча иҗади инша (сочинение) язу;

· татар, тугандаш халыклар һәм рус әдәбиятындагы тематик яктан якын әсәрләрне чагыштырып өйрәнү, милли үзенчәлекләрне ачыклау;

· рус телендәге әдәби текстларны татарчага һәм киресенчә татар телендәгеләрен рус теленә тәрҗемә итү.

Укучылар үзләштерергә тиешле мәгълумат:

· өстәмә белем чыганакларыннан язучыларның тормышы һәм иҗаты турында;

· татар әдәбиятының һәм сәнгатенең кһренекле вәкилләре, аларның иҗаты турында;

· әдәби әсәрне, язучы иҗатын мөмкин кадәр мөстәкыйль анализлау, чор белән бәйләү өчен кирәкле булган тарихи, сәяси һ. б. мәгълуматлар.

Предметара эшчәнлек алып бару юнәлешләре:

· әдәбиятны музыка, рәсем сәнгате белән бәйләп, сүз сәнгатенең кыйммәтен курсәтү, матурлыкны таныргa өйрәтү;

· әдәбиятны татар тел белеме белән бәйләп, әдәби әсәр теленең үзенчәлекләрен, әсәр стиле кебек төшенчәләрне житкерү;

· татар әдәбиятын рус әдәбияты, башка халыклар әдәбиятлары белән бәйләп укытып, әдәбиятлар арасындагы уртак проблемаларны, уртак кыйммәтләрне курсәтү аша дөнья культурасы, кешелек тарихы төшенчәләрен үзләштерүләре;

· әдәбиятны тарих, жәмгыять белеме, экология предметлары белән бәйләп, дөнья, яшәү, табигать, кешелек жәмгыяте турында кузаллау формалаштыру.

Укучының шәхси үсеш-үзгәреше:

· активлыкка, мөстәкыйль фикер йөртүгә, акыл һәм рухи эшчәнлеккә өйрәнү, шәхес буларак формалашуның дәвам итүе;

· узең белән идарә итүгә юнәлдерелгән белем һәм кунекмәләрне тормышның төрле шартларында куллана белергә өйрәну, тормышта үз урыньңны күзаллый башлау;

· милли горурлык һәм гражданлык хисләре формалашу;

· әхлак нормаларын, жәмгыятьтә яшәү кагыйдәләрен үзләштерү.

Планлаштырылган нәтиҗәләр

Урта сыйныфларда татар әдәбиятын укытуның **гомуми нәтиҗәләре** түбәндәгеләр:

- укучыда әдәбиятны мөстәкыйль укып, аңларлык күнекмәләр булдыру;
- татар сүз сәнгатен рус һәм дөнья әдәбияты фонында кабул итәргә өйрәтү;
- татар әдәби теле нормаларын саклап язу һәм сөйләү күнекмәләре булдыру;
- кирәкле мәгълүмат һәм белемнәрне төрле чыганаклардан табу, алардан мөстәкыйль рәвештә кулланырга өйрәтү.

Урта сыйныфларда татар әдәбиятын укытуның **предмет нәтиҗәләре** түбәндәгеләр:

Танып-белү өлкәсендә:

- татарча әдәби текстны кабул итәргә һәм аңларга, иҗат ителгән чор белән тарихи-мәдәни бәйләнешләрен һәм аңа салынган мәңгелек кыйммәтләрне күзалларга өйрәтү;
- укыган әдәби әсәрнең эчтәлеген, темасын, проблемасын, идеясен беркадәр билгели, геройларын бәяли алуына ирешү;
- классик әдипләрнең тормыш һәм иҗат юлларына кагылышлы төп фактларны белүенә ирешү;
- татар әдәбияты текстларын рус әдәбияты әсәрләре белән гомумкешелек кыйммәтләренә мөнәсәбәттә чагыштыру күнекмәләре формалаштыру;
- *бәяләү өлкәсендә*:

- татар әдәбиятына хас рухи-әхлакый кыйммәтләрне, әдәби-эстетик үзенчәлекләрне аңларга өйрәтү;
- мәдәниятара бәйләнешләрне саклау, укучының башка милләтләр мәдәнияте һәм әдәбиятыннан мәгълүматлы, башка халыкларның сүз сәнгатенә хөрмәтле мөнәсәбәттә, толерант булуына ирешү;
- баланың үзаңын үстерү, ватанны яратырга өйрәтү, горурлык һәм гражданлык хисләре тәрбияләү;
- татар әдәбияты үрнәкләренә үз мөнәсәбәтеңне булдыру күнекмәсен формалаштыру.

коммуникатив яктан:

- татар әдәбияты әсәрләрен аңлап укый һәм кабул итә алуга ирешү;
- әдәби әсәрдәге вакыйгаларны һәм геройларны чагыштыру, әсәрне (өзекне) сәнгатьле итеп уку, өйрәнелгән әсәргә бәйле телдән һәм язмача фикерләрне белдерергә өйрәтү;
- аерым автор, аның әсәре, гомумән әдәбият турында кирәкле мәгълүматны белешмә әдәбият, вакытлы матбугат, Интернет чаралары аша эзләү күнекмәсе булдыру;
- укучының мөстәкыйль, иҗади фикерләвен активлаштыру;
- әдәби әсәрләр һәм ирекле темалар буенча татар телендә иҗади эшләр башкарырга өйрәтү.

эстетик яктан:

- әдәби әсәрнең эстетик кыйммәтен һәм милли үзенчәлекләрен тою хисе формалаштыру;
- баланың әдәби текстны эстетик бөтенлекле, шул ук вакытта әдәби һәм тел-сурәтләү алымнарының, образлылыкның үзенчәлекләрен һәм әһәмиятен аңлап бәяли белүенә ирешү;
- рус һәм татар телендәге әдәби әсәрләрне чагыштырып бәяләргә, әхлакый идеалларның охшаш һәм аермалы якларын билгеләргә өйрәтү.

Укучылар үзләштерергә тиеш

Укучылар үзләштерергә тиешле күнекмәләр:

— төрле жанрдагы әдәби әсәрләрне аңлап һәм сәнгатьле уку, аларга карата мөстәкыйль мөнәсәбәтеңне булдыру;

— әдәби әсәрне сюжет-композия, тел-стиль ягыннан анализлау;

—шигъри текстларны яисә чәчмә әсәрләрдән өзекләрне яттан сөйләү;

— сайлап алып яки тәкъдим ителгән язучының тормыш юлын, иҗа-тын үз карашыңа нигезләнеп сөйләү;

— фольклор әсәреләренең төрен, жанрын билгеләү һәм аларда үт-кәрелгән төп фикерне исбатлау;

— әсәр буенча план төзү һәм алар турында бәяләмә сочинение яки изложение язу;

— әдәби әсәрләр буенча иҗади инша (сочинение) язу;

— татар, тугандаш халыклар һәм рус әдәбиятындагы тематик яктан якын әсәрләрне чагыштырып өйрәнү, милли үзенчәлекләрне ачыклау;

— рус телендәге әдәби текстларны татарчага һәм киресенчә татар телендәгеләрен рус теленә тәрҗемә итү.

Төп белем бирү баскычында укучылар үзләштерергә тиешле мәгълүмат:

— өстәмә белем чыганакларыннан язучыларның тормышы һәм иҗаты турында;
— татар әдәбиятының һәм сәнгатенең күренекле вәкилләре, алар- ның иҗаты турында;
— әдәби әсәрне, язучы иҗатын мөмкин кадәр мөстәкыйль анализлау, чор белән бәйләү өчен кирәкле булган тарихи, сәяси һ. б. мәгълүматлар.

Предметара эшчәнлек алып бару юнәлешләре:
— әдәбиятны музыка, рәсем сәнгате белән бәйләп, сүз сәнгатенең кыйммәтен күрсәтү, матурлыкны танырга өйрәтү;
— әдәбиятны татар тел белеме белән бәйләп, әдәби әсәр теленең үзенчәлекләрен, әсәр стиле кебек төшенчәләрне җиткерү;
— татар әдәбиятын рус әдәбияты, башка халыклар әдәбиятлары белән бәйләп укытып, әдәбиятлар арасындагы уртак проблемаларны, уртак кыйммәтләрне күрсәтү аша дөнья культурасы, кешелек тарихы төшенчәләрен үзләштерүләре;
— әдәбиятны тарих, җәмгыять белеме, экология предметлары белән бәйләп, дөнья, яшәү, табигать, кешелек җәмгыяте турында күзаллау формалаштыру.

Укучының шәхси үсеш-үзгәреше:
— активлыкка, мөстәкыйль фикер йөртүгә, акыл һәм рухи эшчән- леккә өйрәнү, шәхес буларак формалашуның дәвам итүе;
— үзең белән идарә итүгә юнәлдерелгән белем һәм күнекмәләрне тормышның төрле шартларында куллана белергә өйрәнү, тормышта үз урыныңны күзаллый башлау;
— милли горурлык һәм гражданлык хисләре формалашу;
— әхлак нормаларын, җәмгыятьтә яшәү кагыйдәләрен үзләштерү.

Укыту предметының эчтәлеге

7нче сыйныф

Әсәрләрне уку һәм өйрәнү

Бәйләнешле сөйләм үстерү

Дәрестән тыш уку

Габдулла Тукай. Иҗатына кыскача күзәтү. «Исемдә калганнар» әсәре. Булачак шагыйрьнең бала чагы бирелеше. «Туган авыл» шигыре, «Шүрәле» поэмасы. Әсәрләрдә туган якка мәхәббәтнең чагылышы, табигатьнең сурәтләнүе. «Ана догасы» шигыре. Ананың үз баласына изге теләкләрен белдерү үзенчәлекләре.

Рәссам Байназар Әлменов. Иҗаты турында белешмә. Әсәрләре хакында фикер алышу.

Композитор Заһидулла Яруллин. Иҗаты турында белешмә. «Тукай маршы»ның язылу тарихы, музыка тыңлау һәм фикер алышу.

Фәрит Яруллин. Иҗаты турында белешмә. «Шүрәле» балетының эчтәлеге һәм музыкасы турында мәгълүмат бирү. Балет турында төшенчә.

Фатих Әмирхан. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Татар каһарманы» хикәясе. Каһарман исеме астына яшеренгән кешеләрне тәнкыйтьләү.

Мәҗит Гафури. Иҗаты турында белешмә. «Сарыкны кем ашаган?», «Ике чебен» мәсәлләре. Мәсәлләрнең жанр буларак үзенчәлеге. «Анам теле» шигыре.

Галимҗан Ибраһимов. Иҗаты турында белешмә. «Алмачуар» хикәясе. Төп геройның эчке кичерешләре. Хайваннарга карата миһербанлылык хисләренең бирелеше.

Гадел Кутуй. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Сагыну» нәсере. Нәсер турында төшенчә. Әсәрдә Туган ил образы. «Рөстәм мажаралары» повесте. Әсәрдәге фантастик вакыйгалар, чынлык дөньясы белән хыял дөньясының аралаштырылып бирелүе, балаларның дошманга каршы көрәшкә омтылуы, ихтыяр көче тәрбияләү мәсьәләләре.

Хәсән Туфан. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Талантлы син, Кеше туганым», «Киек казлар» шигырьләре. Шагыйрьнең үз хисләрен кошларга бәйләп аңлатуы, күчерелмә мәгънәдә бирүе. Күчерелмә мәгънә турында төшенчә.

Җырчы Зифа Басыйрова. Иҗаты турында белешмә. Аның татар җыр сәнгатенә керткән өлеше.

Роза Хафизова. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Кашкарыйлар озын гомерле» әсәре. Яшь буынны тәрбияләү мәсьәләсе, хезмәт сөючән балалар образлары

Ибраһим Салахов. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Колыма хикәяләре» әсәреннән «Ана тавышы» дигән өзек. Язучының миһербансызлыкка каршы чыгуы. Тоткыннарның ана хәсрәтен үз фаҗигаләре кебек кичерүе.

Зыя Мансур. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Таңсылу» әкияте. Таңсылуның язмышына иптәш кызларының карашы, әсәрнең идеясе. Әдәби әсәр идеясе турында төшенчә.

Әмирхан Еники. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Кем җырлады?», «Матурлык» хикәяләре. Образларны бирү осталыгы, аларның эчке дөньясындагы күркәм, матур сыйфатларның тасвирлануы. Әдәби әсәрләрдә психологизм.

Рафаил Төхфәтуллин. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Балам көлүе» хикәясе. Әсәрдә ата-ана һәм бала хисләренең чагылышы. Язучының әйтергә теләгән төп фикере.

Гөлшат Зәйнашева. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Туган җирем — Татарстан» шигыре. Туган якны ярату, аның белән горурлану хисләренең бирелеше.

Тәүфикъ Әйди. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Йөртә безне язмышлар» әсәре. Чит илләрдә яшәгән милләттәшләребез язмышы гәүдәләнү.

Нәүрүз бәйрәме.

Ятлау өчен әсәрләр

Габдулла Тукай. Туган авыл.

Мәҗит Гафури. Анам теле.

Әмирхан Еники. Матурлык. (Өзекне укытучы үзе сайлый.)

Гадел Кутуй. Сагыну (Өзекне укытучы үзе сайлый).

Гөлшат Зәйнашева. Туган җирем — Татарстан.

Әңгәмә кору өчен якынча темалар

* Татарстан — минем горурлыгым.
* Кешенең матурлыгы нәрсәдә?
* Балет карагач.
* Ана — бөек исем.
* Республикабыздагы истәлекле урыннар.
* Чит илләрдә яшәүче милләттәшләребез.

Дәрестән тыш уку

Габдулла Тукай. Мәсәлләр.

Галимҗан Ибраһимов. Табигать балалары.

Г адел Кутуй. Рәссам.

Гариф Гобәй. Ләйсән яңгыр.

Фаил Шәфигуллин. Бер малай, өч аргамак.

Газиз Кашапов. Киек Каз Юлы.

8нче сыйныф

Әсәрләрне уку һәм өйрәнү
Бәйләнешле сөйләм үстерү
Дәрестән тыш уку
Халык авыз иҗаты. Бәетләр. Бәетләрнең гадәттә лиро-эпик жанр булуы. Лиро-эпик әсәрләр турында төшенчә.
«Сак-Сок» бәете. Кошларга әйләнгән ике бала язмышының фаҗигасе, аның фантастик сюжетка корылган булуы. «Сөембикә бәете». Казан язмышына кагылышлы вакыйгаларның сурәтләнеше, Сөембикә образының бирелеше
Галиәсгар Камал. Тормышы һәм иҗаты турында белешмә. «Беренче театр» комедиясе. Әсәрдә конфликт үткенлеге, образларның үзенчәлекле яклары ачылу. Комедия турында төшенчәне ныгыту
Татар театры тарихыннан. Беренче татар театр труппалары һәм артистлары
Артистлар Габдулла Кариев һәм Сәхипҗамал Гыйззәтуллина- Волжская. Иҗатлары турында белешмә. Аларның татар театр сәнгатен үстерүдәге эшчәнлеге
Гомәр Бәширов. Иҗаты турында белешмә. «Туган ягым — яшел бишек» повесте. Анда XX йөз башы татар авылының сурәтләнеше, халкыбызның гореф-гадәтләре, әсәрдә күтәрелгән проблемалар. Повесть турында төшенчә
Кави Нәҗми. Тормыш юлы һәм иҗаты •{урында белешмә. «Хәят апа» поэмасы. Поэмада Бөек Ватан сугышы елларында тылдагы халыкның тормышы һәм хезмәте чагылышы
Композитор Солтан Габәши — татар профессиональ музыкасына нигез салучыларның берсе. «Эшче» операсы. Опера турында төшенчә
Муса Җәлил. Иҗаты турында белешмә. «Җырларым», «Бер үгет», «Имән», «Катыйльгә» шигырьләре. Шагыйрь иҗатында батырлык һәм хезмәт темаларының чагылышы. Әдәбиятта, музыкада, сынлы сәнгатьтә Муса Җәлил образы
Җырчылар Мәрьям Рахманкулова һәм Галия Кайбицкая иҗатлары турында белешмә. Алар башкарган җырларны тыңлау һәм фикер алышу
Рәссам Харис Якупов. «Хөкем алдыннан» картинасы. Картинаның язылу тарихы, анда Җәлил образының бирелеше
Габдрахман Әпсәләмов. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Ак чәчәкләр» романы (өзек). Сәламәтлек сагында торучы табибларның үз эшләренә һәм кешеләргә мөнәсәбәте
Нәби Дәүли. Язучы турында белешмә. «Яшәү белән үлем арасында» повесте (өзек). Әсәрдә тоткыннарның яшәүгә омтылышын чагылдыру, фашизмның явызлыгын, ерткычлыгын фаш итү
Шамил Рәкыйпов. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Чәчәкләр сөйли белә» повесте (өзек). Барый Щәвәлиевнең бала чагы, мәктәп еллары, яшьлеге. Аның батыр булып формалашуы
Шәүкәт Галиев. Иҗаты турында белешмә. «Әткәйгә хат» поэмасы (өзек). Бөек Ватан сугышының балаларга китергән фаҗигасе
Ринат Мөхәммәдиев. Язучы турында белешмә. «Беренче умырзая» повесте. Табигатьне ярату, аны саклауга өлеш кертүнең чагылышы
Ел фасылларына бәйле милли бәйрәмнәр, йолалар, гореф- гадәтләр. Алар — халыкның рухи байлыгы, халыкны милләт итеп берләштерә торган асыл нигезләрнең берсе. Каз өмәсе. Аны үткәрү тәртибе
Ятлау өчен әсәрләр

Муса Җәлил. Җырларым. Имән.
Гомәр Бәширов. Туган ягым — яшел бишек (өзек).
Шәүкәт Галиев. Әткәйгә хат (өзек).
Нәби Дәүли. Яшәү белән үлем арасында (өзек).

Әңгәмә кору өчен якынча темалар

* Галиәсгар Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры.
* Син батырлыкны ничек аңлыйсың?
* Туган ягым — яшел бишек. Аны саклауга үз өлешеңне кертү — изге эш.
* Яраткан әдәби әсәрем.
* Кеше булу кыен түгел, кешелекле булу кыен.
* Татар халкының милли бәйрәмнәре.

Дәрестән тыш уку

Нәби Дәүли. Яшәү белән үлем арасында.
Габдрахман Әпсәләмов. Ак чәчәкләр.
Гомәр Бәширов. Менә сиңа мә!

9нчы сыйныф

Әсәрләрне уку һәм өйрәнү

Бәйләнешле сөйләм үстерү

Дәрестән тыш уку

Халык авыз иҗаты. Риваятьләр һәм легендалар. «Шәһәр ни өчен Казан дип аталган?» риваяте, «Зөһрә кыз» легендасы. Аларның жанр үзенчәлекләре.

Шәриф Камал. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Буранда» хикәясе. Анда күтәрелгән төп мәсьәләләр, образларның бирелеше.

Композитор Хөснулла Вәлиуллин. Иҗаты турында белешмә. «Акчарлаклар» җыры.

Һади Такташ. Шагыйрьнең татар поэзиясендә тоткан урыны. «Мокамай» шигыре. Лирик геройның Мокамайга мөнәсәбәте.

Хәсән Туфан. Иҗатына күзәтү. «Туган тел турында җырлар», «Кайсыгызның кулы җылы?», «Кем сез?» шигырьләре. Аларның темаларын билгеләү, идеясен ачу.

Мирсәй Әмир. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Агыйдел» повесте (өзек). Әсәрдә 30 нчы еллар башындагы тарихи вакыйгалар сурәтләнеше, шул чор мохитенең яшьләргә ясаган тәэсире. Повестьта табигать күренешенең бирелеше. Пейзаж, аның әһәмияте.

Җырчы Фәхри Насретдинов. Аның опера сәнгатен үстерүдәге эшчәнлеге.

Шамил Усманов. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Гает корбаны» хикәясе. Төп образны һәлакәткә китергән сәбәп.

Театр артистлары Фатыйма Ильская һәм Гөлсем Камская иҗатлары, аларның театр сәнгатен үстерүдәге эшчәнлеге.

Шәриф Еникеев. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Солтангәрәйнең язмышы» повесте (өзек). Әсәрдә тормыштагы авыр-лыкларны җиңүгә омтылышның максатчан сурәтләнеше.

Самат Шакир. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Үлемнән көчлерәк» очеркы. Патриот шагыйрь Хәйретдин Мөҗәй образы һәм аның батырлыгы. Очерк турында төшенчә.

Аяз Гыйләҗев. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Җомга көн кич белән» повесте (өзек). Бибинурның изге күңеллелеге, шәф- кatьлелеге. Тормыш авырлыгын

җиңүгә ярдәм иткән сыйфатлары. Авторның кешеләрдә яхшылык сыйфатлары кими баруына борчылуы.

Илдар Юзеев. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Гашыйклар тавы» әсәре. Хезмәткә намуслы караш, мәхәббәтнең көче, аңа тугрылык, табигатьне саклау мәсьәләләре.

Рәссам Лотфулла Фәттахов. Иҗаты турында белешмә. «Игеннәр өлгерде» картинасы. Анда сурәтләнгән образлар. Төсләрнең бирелеше.

Фәнис Яруллин. Иҗатына күзәтү. «Иң гүзәл кеше икәнсез», «Ана» шигырьләре, «Җилкәннәр җилдә сынала» повесте (өзек). Укытучыга соклану хисенең, ана мәхәббәтенең сурәтләнүе. Ихтыяр көче һәм кеше язмышы мәсьәләсенең бергә үрелеп бирелүе. Автобиографик әсәрләрнең үзенчәлеге.

Миргазиян Юныс. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Шәмдәлләрдә генә утлар яна» повесте (өзек). Бөек Ватан сугышы вакыйгаларының чагылышы, персонажларның эчке кичерешләре сурәтләнүе, татар халкының гореф-гадәтләре һәм йолаларының тасвирлануы.

Мәдинә Маликова. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Чәчкә балы» повесте. Гаиләдә хезмәтнең роле, яшьләрдә сәламәт яшәү рәвешен тәрбияләү.

Нажар Нәҗми. Тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. «Татар теле» шигыре. Анда туган телнең авыр язмышы һәм бөеклеге чагылу.

Мәчетләр тарихыннан. Корбан гаете.

Ятлау өчен әсәрләр

Һади Такташ. Мокамай (өзек).

Хәсән Туфан. Туган тел турында җырлар.

Мирсәй Әмир. Агыйдел (өзек).

Фәнис Яруллин. Ана.

Нажар Нәҗми. Татар теле.

Әңгәмә кору өчен якынча темалар

* Казанда яшәгән бөек шәхесләр.
* Икмәк — ил тоткасы.
* Тел тарихы — халык тарихы.
* Яшьлек — кеше гомеренең чәчәкле чагы.
* Батырлыкны син ничек аңлыйсың?
* Табигать һәм без.

Дәрестән тыш уку

Шәриф Камал. Акчарлаклар.

Хәсән Туфан. Гүзәл гамь (җыентык).

Аяз Гыйләҗев. Күзгә-күз.

Фәнис Яруллин. Яши белү.

Мәдинә Маликова. Чәчкә балы.

Төп әдәби-теоретик төшенчәләр

Сүз сәнгате буларак әдәбият. Фольклор һәм язма әдәбият. Халык авыз иҗаты жанрлары. Әдәби төрләр һәм жанрлар. Образлар системасы. Шигырь төзелеше. Автор образы, хикәяләүче образы, лирик герой. Әдәби әсәрдә сурәтләү чаралары. Сәнгать төрләреннән опера.

Родной (татарский) язык

(рус төркемнәре)

Укучылар үзләштерергә тиешле күнекмәләр:

Тыңлап аңлау

- текстны тыңлап, аның төп эчтәлеге турында үз фикереңне белдерү;
- лексик темаларга караган яңалыкларны, вакытлы матбугат язма- ларын тыңлап, аларның эчтәлеген башкаларга җиткерү;
- дәрестә җанлы сөйләмне аңлап аралашу;
- төрле жанрдагы текстларны тыңлап аңлау һәм эчтәлеге буенча телдән яки язмача биремнәр башкару.

Диалогик сөйләм

- күмәк сөйләшү күнекмәләренә ия булу;
- аралашу барышында коммуникатив максатка ирешу;
- тәкъдим ителгән ситуация буенча сөйләшү үткәрү;
- сорау һәм җавап репликаларын дөрес кулланып, сөйләшә алу;
- укылган яки тыңланган текс эчтәлеге буенча әңгәмә кору;
- сөйләм гыйбарәләрен дөрес кулланып, диалоглар төзү;
- сөйләшү барышында үз фикереңне төгәл, эзлекле җиткерә алу, дәлилләү.

Монологик сейләм

- эзлекле һәм аңлаешлы, грамматик яктан дөрес сөйләм булдыру;
- монологик сөйләмдә фикерне төгәл һәм эзлекле белдеру;
- укылган (тыңланган) текстныц эчтәлеген аңлап, авторның пози- циясен аңлату һәм анда күтәрелгән мәсьәләләргә карата үз мөнәсә- бәтеңне белдерү;
- җыйнак җөмләләрне җәенкеләндереп, хикәя төзү;
- лексик тема буенча бәйләнешле текст төзү;
- укылган яки тыңланган текстның эчтәлеген сөйләү, сорауларга җавап бирү;
- шигырьне яки текстны (өзек) яттан сөйләү;
- өстәмә чыганаклардан дөрес куллана белү, материалны дөрес сайлау;
- тормыш һәм тарихи вакыйгаларны әсәр эчтәлеге белән бәйләп аңлата белү.

Уку

- фәнни-популяр, публицистик, әдәби текстлар белән танышып, алардагы әһәмиятле мәгълүматны табып әйтү;
- әдәби әсәрләрдән алынган өзекләрне сәнгатьле итеп уку һәм образлы итеп кабул итү;
- татар әдипләренең иҗаты турында сөйләү;
- татар һәм рус әдәбиятындагы әсәрләрне чагыштырып, үз фикеренне әйтү;
- тексны сәнгатьле уку, анализлау, сорауларга җавап бирү;
- әдәбият һәм сәнгать яңалыклары белән танышу.

Язу

- эшләрне грамоталы, эзлекле итеп язу;
- текстларны русчадан татарчага яки татарчадан русчага телдән һәм язмача тәрҗемә итү;

- рәсми кәгазьләрне (гариза, белдерү, белешмә, эшлекле хат һ.б.) дөрес язу;
- өйрәнгән лексик минимумны грамоталы язу;
- актив үзләштерелгән сүзләрне кертеп язма эшләр башкару;
- бәйләнешле текс язу;
- җөмлә калыпларын дөрес куллану.

7нче сыйныф

Укыту предметының эчтәлеге

Телдән һәм язма сөйләмнең эчтәлеге белем һәм тәрбия бирү максатларыннан, шулай ук укучыларның яшь үзенчәлекләре һәм мәнфәгатьләреннән чыгып билгеләнә.

1. Белем һәм тормыш
2. Өлкәннәр һәм кечкенәләр
3. Табигать һәм кеше
4. Ял итү
5. Спорт һәм сәламәт яшәү рәвеше
6.Син һәм синең яшьтәшләрең
7. Ел фасыллары
8. Татарстанның казанышлары
9. Сәүдә үзәгендә
10.Татар әдипләре иҗатыннан.

ЛЕКСИК МИНИМУМ

1. Белем һәм тормыш

Мәгариф, мөгаллим, шәкерт, мәгълүмат, катлаулы, төшенергә, тасвирларга, фикер йөртергә, фикер алышырга, күчереп язарга, тәҗрибә, тәҗрибәле, мәсәлән, мисал өчен, имтихан бирергә, чирек, түгәрәк, сочинение, мәкалә

2. Өлкәннәр һәм кечкенәләр

Шәҗәрә, нәсел, өлкән, олы, кече, туган-тумача, таныш-белеш, кадерләргә, хезмәттәш, лаеклы ял, пенсиягә чыгарга, кода, кодагый, каената, кешелекле, гадел, җитди, сөйкемле, холык, уңай, сыйфат, ханым, әфәнде, туташ

3. Табигать һәм кеше

Кешелек, иксез-чиксез, кадерен белергә, чара күрергә, пычратырга, зарарлы, матдә, тыюлык, тыярга, каршы торырга, бушлык, чишмә, күл, бөркет, карлыгач, күке, тукран, торна, болан, ак төлке

4. Ял итү

Күнел ачарга, күнел ачу үзәге, бергәләп, моң, көй, үзешчән сәнгать, тылсымлы, мәһабәт, зәвык, зәвыклы, Нәүрүз бәйрәме, Сөмбелә бәйрәме, халыкчан, багышларга, башланырга, тәмамланырга, дәвам итәргә

5. Спорт һәм сәламәт яшәү рәвеше

Спортчы, чаңгычы, тимераякта шуучы, хоккейчы, футболчы, көрәшче, йөзүче, җиңәргә, җиңелергә, көндәш, беренчелек, исәп, алка (шайба), Спорт сарае, Боз сарае, фигуралы шуу, тау чаңгысы, су чаңгысы

6. Син һәм синең яшьтәшләрең

Яшьтәш, мөнәсәбәт, тыгыз, ышанычлы, урнаштырырга, дуслашырга, дус-иш, сәламләргә, бергә, буш вакыт, әңгәмә корырга, бәхәсләшергә, дөреслек, эзләргә, табарга, аңлатырга

7. Ел фасыллары

Ел фасылы, якынлашырга, үтәргә, кырау, томан, яшен, буран, салават күпере, һава торышы, офык, вакыт-вакыт, көнаралаш, көннән-көн, юеш, дымлы, коры, искиткеч, ләззәтләнергә, сокланырга, күз алдына китерергә, куанырга

8. Татарстанның казанышлары

Казаныш, икътисад, икътисади, югары сыйфатлы, йөк машиналары, җиңел машиналар, әйбер, тегү әйберләре, көн әйберләре, йорт җиһазлары, көнкүреш кирәк-яраклары, азык-төлек, алыш-биреш, исәп-хисап, көндәшлек, салым, керем, чыгым, табыш, бурычка алырга, акча күчерергә, акча алмаштырырга, күпләп сатарга, хосусыйлаштырырга, хосусый, алдынгы, эшсез, эшсезлек

9. Сәүдә үзәгендә

Сәүдә, сәүдә итәргә, сәүдәгәр, сәүдәгәрлек, сатып алучы, баш киеме бүлеге, аяк киеме бүлеге, өс киеме бүлеге, заманча, модалы, ташлама, түләүле, түләүсез, ярминкә, кыйбат, кыйммәтле, арзан, бәя (хак), артык (слишком), акчасыз, акчасызлык

10. Татар әдипләре иҗатыннан

Матур әдәбият, дөньякүләм танылган, әдип, вәкил, тәнкыйть, тәнкыйтьче, тәнкыйтьләргә, иҗат эшчәнлеге, иҗади, танылу алырга, сурәтләргә, яктыртырга, дан җырларга, кайгыртырга, язмыш, күпкырлы, күп санлы, үзенчәлекле, мактаулы исем, лаек булырга, тормышчан, тирән эчтәлекле.

ГРАММАТИК МИНИМУМ

1. Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен билгеләргә өйрәтү.

2. Аныклагыч белән таныштыру. Аныклаучы теркәгечләр һәм теркәгеч сүзләрне (*ягъни, аеруча, бигрәк тә*) кулланып, җөмләләр төзергә һәм аныклагычлар янында тыныш билгеләрен куярга өйрәтү.

3.Кушма (*бөтендөнья*), парлы (*туган-тумача, азык-төлек)* исемнәрнең сөйләмдә куллану үзенчәлекләрен үзләштерү.

4. Лексик темаларга караган сыйфатларның исемләшүен аңлату.

5. Хикәя фигыльнең үткән заман формаларын, барлыкта һәм юклыкта зат-сан белән төрләндереп, сөйләмдә урынлы кулланугa һәм рус теленә дөрес тәрҗемә итүгә ирешү.

6. Хикәя фигыльнең киләчәк заман формаларын сөйләмдә барлыкта һәм юклыкта зат-сан белән төрләндереп кулланырга күнектерү.

7. Хикәя фигыльнең үткән һәм киләчәк заман формаларын аера белү, һәм фикерне төгәл белдерү өчен, сөйләмдә куллану күнекмәләрен камилләштерү.

8.Сыйфат фигыльнең заман формалары белән таныштыру һәм аларны куллану үзенчәлекләрен гамәли үзләштерү.

9. Хәл фигыль формаларын кулланып, сөйләм булдыруга ирешү..

10. Исем фигыльне сөйләмдә куллану һәм аның рус теленә тәрҗемә ителү үзенчәлекләрен гамәли үзләштерү.

11. Теләк (*барасым килә*), ният (*бармакчы булам),* мөмкинлек/мөмкин түгеллек (*бара алам, бара алмыйм),* кирәклек/кирәк түгеллек (*барасым бар, барасым юк),* боеру (*барасы бул, барасы булма*) мәгънәләрен белдерә торган аналитик фигыльләрне дөрес кулланырга һәм тәрҗемә итәргә күнектерү.

12. Процессның башлануын, дәвам итүен, тәмамлануын белдерә торган аналитик фигыльләрне *(укый башлады, укып ята, укып бетерде)* танып белергә һәм сөйләмдә кулланырга өйрәтү.

13. Эндәш, кереш сүзләрне сөйләмдә урынлы кулланугa ирешү.

14. Җыючы (*һәм, вә ,да-дә, та-тә, ни..ни*), каршы куючы (*ләкин, ә, әмма, тик*), бүлүче (*я, яки, яисә*) теркәгечләр белән җөмләләр төзү күнекмәләрен системалаштыру.
15. Синонимнарны, антонимнарны сөйләмдә куллануга ирешү.

Планлаштырылган нәтиҗәләр

Темаларны үзләштергәннән соң, **укучылар өйрәнәчәк**:

- Лексика буенча: “Белем һәм тормыш”, “Өлкәннәр һәм кечкенәләр”, “Табигать һәм кеше”, “Ял итү”, “Спорт һәм сәламәт яшәү рәвеше”, “Син һәм синең яшьтәшләрең”, “Ел фасыллары”, “Татарстанның казанышлары”, “Сәүдә үзәгендә”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган яңа сүзләрне.
- Грамматика буенча: җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен билгеләүне; аныклагыч белән танышуны; аныклаучы теркәгечләр һәм теркәгеч сүзләрне кулланып, җөмләләр төзергә һәм аныклагычлар янында тыныш билгеләрен куюны; кушма, парлы исемнәрнең сөйләмдә куллану үзенчәлекләрен үзләштерүне; лексик темаларга караган сыйфатларның исемләшүен; хикәя фигыльнең үткән заман формаларын, барлыкта һәм юклыкта зат-сан белән төрләндереп, сөйләмдә урынлы куллануны һәм рус теленә дөрес тәрҗемә итүне; хикәя фигыльнең киләчәк заман формаларын сөйләмдә барлыкта һәм юклыкта зат-сан белән төрләндереп куллануны; хикәя фигыльнең үткән һәм киләчәк заман формаларын аера белүне, һәм фикерне төгәл белдерү өчен, сөйләмдә куллану күнекмәләрен камилләштерүне; сыйфат фигыльнең заман формалары белән таныштыруны һәм аларны куллану үзенчәлекләрен; хәл фигыль формаларын кулланып, сөйләм булдыруны; исем фигыльне сөйләмдә куллануны һәм аның рус теленә тәрҗемә ителү үзенчәлекләрен; теләк, мөмкинлек/мөмкин түгеллек, кирәклек/кирәк түгеллек, боеру мәгънәләрен белдерә торган аналитик фигыльләрне дөрес куллануны һәм тәрҗемә итүне; процессның башлануын, дәвам итүен, тәмамлануын белдерә торган аналитик фигыльләрне танып белүне; эндәш, кереш сүзләрне сөйләмдә урынлы куллануны; җыючы, каршы куючы, бүлүче теркәгечләр белән җөмләләр төзүне; синонимнарны, антонимнарны сөйләмдә куллануны.

Укучылар **өйрәнергә мөмкинлек алачак**:

- Лексика буенча: “Белем һәм тормыш”, “Өлкәннәр һәм кечкенәләр”, “Табигать һәм кеше”, “Ял итү”, “Спорт һәм сәламәт яшәү рәвеше”, “Син һәм синең яшьтәшләрең”, “Ел фасыллары”, “Татарстанның казанышлары”, “Сәүдә үзәгендә”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган өстәмә лексиканы үзләштерергә.
- Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләре турында өстәмә мәгълүмат.
- Программада бирелмәгән теркәгечләрне.
- Программада бирелмәгән кереш сүзләрне.
- Хикәя, сыйфат, хәл, исем фигыльләрнең рус теленә тәрҗемәсен, бу төшенчәләрнең ике телдәге уртак һәм аермалы якларын билгеләүне.

8нче сыйныф

Укыту предметының эчтәлеге

Телдән һәм язма сөйләмнең эчтәлеге белем һәм тәрбия бирү максатларыннан, шулай ук укучыларның яшь үзенчәлекләре һәм мәнфәгатьләреннән чыгып билгеләнә.

Белем һәм фән

Кеше характеры

Гаилә этикасы

Кеше һәм аның яраткан шөгыле

Табигатьне саклау
Рәсми сөйләм
Татарстан шәһәрләре
Татарстанның казанышлары
Халыкка багышланган гомер
Татар әдипләре иҗатыннан

ЛЕКСИК МИНИМУМ

1. **Белем һәм фән**

уку-язу әсбаплары, кулланма, уйланырга, хәл итәргә, үзләштерергә, гамәли, күнегергә, дәлилләргә, каршы килергә, тынычландырырга, күләмле, камил белергә, тикшеренү, чыгыш ясарга, белгеч, белгечлек

2. **Кешенен холкы**

холык, намуслы, ихтирамлы, түземле (сабыр), түземлек, уйчан, максатчан, өлгер, горур, үткен, ягымлы, оялчан, тәкәббер, тупас, явыз, үзсүзле, ваемсыз, игътибар күрсәтергә, яхшылык, игелекле, борчырга, гаепләргә, начарлык, ия булырга, уңай, тискәре

3. **Гаилә этикасы**

мәхәббәт, хатын, ир, гомер итәргә (көн итәргә), үзара аңлашу, кайгыртырга, тәрбияләргә, тугры, тугрылык, итагатьле, юл куярга, үкенергә, югалтырга, битараф, бәяләргә, күп балалы, үги бала, үги әни, үги әти, ятим, ятимлек, мәнфәгать

4. **Яраткан шөгыльләребез**

шөгыль, мавыктыргыч, **максат** куярга, ирешергә, сүз бирергә, көч куярга, тормышка ашырырга, нәтиҗәле, гаҗәпләнергә, фаразларга, сарыф итәргә, еш, сирәк, кайвакыт, һәрвакыт, даими, мөрәҗәгать итәргә, шәхес, рәхәтләнеп

5. Табигатьне саклау

киләчәк, мохит, тынлык, үзгәреш, кискен, янгын, җир тетрәү, сакчыл, сак булырга, үсенте, чирәм, оя, коткарырга, сусаклагыч, җир-су, коточкыч, зарарланырга, ташларга, имгәтергә, үтерергә, торгызырга

6. **Рәсми сөйләм**

сөйләм, рәсми, әдәби, гади, җирле, җыелыш. утырыш, мәҗлес, корылтай, идарә итәргә, рәис,'рәсми кәгазь; белдерү, расларга. имза куярга, карар, беркетмә, аңлатма язуы, ышаныч язуы, таныклык, җаваплылык, сәркатип, вазифа, тавыш бирергә, кабул итәргә

7. **Татарстан шәһәрләре**

көньяк-көнчыгыш, көньяк-көнбатыш, төньяк-көнчыгыш, төньяк-көнбатыш, чикләшергә, чик, тоташтырырга, бәйләргә, нигез салырга, бүленергә, өлеш, мәйдан, мәйданчык, күпер, яр, данлыклы, таш дивар, тартып торырга, сокландыргыч, гаҗәеп

8. **Татарстанның казанышлары**

эре, тармак, машина төзелеше, алга китәргә, алдынгы, эшкәртергә, эшләп чыгарырга, куәтле, матди, чимал, ягулык, арадашчы, арадашлык итәргә, тәртипкә салырга, бәйләнеш, элемтә, турыдан-туры, ныгытырга, киңәйтергә, хезмәттәшлек итәргә, килешү төзергә, өлкә, төбәк

9. **Халыкка багышланган гомер**

хәзинә, ачыш ясарга, өлеш кертергә, тынгысыз, бертуктаусыз, эзләнергә, чын, дөнья күрергә, җитәкчелек итәргә, билгеләп үтәргә, бүгенге, кичәге, киләсе, буын, хезмәт, дәүләт бүләге, олы җанлы, үлемсез, кабатланмас, искә алырга, оештыручы

10. Татар әдипләре иҗатыннан

әдәбиятчы, әдәби-нәфис, бай, мирас, нәшрият, матбугат, җыентык, эшлекле, эшчәнлек, чара, баетырга, замандаш, төркем, тупларга, рухи, бөеклек, көчле рухлы, авырлык, җиткерергә, фикер алышырга.

ГРАММАТИК МИНИМУМ

1. Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен аера белергә өйрәтү.
2. Кушма исем һәм кушма фигыль хәбәрләрне билгеләргә күнектерү.
3. Затланышлы һәм затланышсыз фигыльләрне сөйләмдә дөрес куллануга ирешү.
4. Аналитик фигыльләрне сөйләмдә аңлап кулланырга һәм рус теленә тәрҗемә итәргә өйрәтү.
5. Фигыльнең төшем һәм йөкләтү юнәлешләрен гамәли үзләштерү.
6. Тәрҗемәле, антонимнар, синонимнар, фразеологик һәм башка төр сүзлекләрдән файдаланырга күнектерү.
7. Бер составлы фигыль җөмләнең сөйләмдә актив кулланыла торган төрләрен гамәли үзләштерү.
8. Атау җөмләләрне сөйләмдә танып белергә өйрәтү.
9. Диалогик сөйләмгә хас булган сүз җөмләләр белән таныштыру.
10. Тулы һәм ким, җыйнак һәм җәенке җөмләләрне аера белергә гадәтләндерү.
11. Татар җөмләсендә сүз тәртибе үзенчәлекләрен гамәли үзләштерү.
12. Туры сөйләм турында мәгълүмат җиткерү.
13. Актив үзләштерелгән сүзләрнең синонимнарын, антонимнарын, фразеологик берәмлекләрне сөйләмдә куллануга ирешү.

Сөйләм эшчәнлегенең төрләре буенча күнекмәләр

Тыңлап аңлау

Җанлы сөйләмне тыңлап алу, күмәк сөйләшүдә катнашу; тыңлаган мәгълүматны аңлатып бирү.

Диалогик сөйләм

Аралашканда, төрле репликалардан (сораштыру, кабатлап сорау, тәкъдим итү, риза булу) урынлы файдалану; әңгәмәдәшнең социаль хәлен исәпкә алып, сөйләшү оештыру; аралашу барышында фикерне төгәл җиткерү; киңәйтелгән репликалар кулланып, сөйләшү үткәрү;

Монологик сөйләм

Төрле җөмлә калыпларын урынлы кулланып, мөһим вакыйгалар дөня яңалыклары турында хәбәр итү һәм аларга карата үз мөнәсәбәтеңне һәм фикерлшреңне белдерү;
Сөйләм нормаларына нигезләнеп, кирәкле темага телдән бәйләнешле текст төзү, сөйләмне эзлекле һәм аңлаешлы итеп оештыру;

Язу һәм язма сөйләм

Аралашу ситуациягә карата фикерләрне язмача белдерү; өйрәнелгән темага яки укылган текстның эчтәлегенә нигезләнеп, сочинение язу; укылган яки тыңланган текстның планын төзеп, аның эчтәлеген язмача сөйләп бирү; тәкъдим ителгән темага реферат язу.

Планлаштырылган нәтиҗәләр

Рус мәктәбендә укучы балаларны бәйләнешле сөйләмгә өйрәтү дәвамлы һәм мөһим бурычлардан санала. Бәйләнешле сөйләм үстерү дәресләре өчен вакыт күләме дә аерым күрсәтелә. Аны үтәү тиешле материалны өйрәнүгә бәйле рәвештә телдән һәм язмача үтәлә торган эшләр вакытында башкарыла.

Темаларны үзләштергәннән соң, **укучылар өйрәнәчәк**:

- “ Белем һәм фән”, “Кеше характеры”, “Гаилә этикасы”, “Кеше һәм аның яраткан шөгыле”, “Табигатьне саклау”, “Рәсми сөйләм”, “Татарстан шәһәрләре”, “Татарстанның казанышлары”, “Халыкка багышланган гомер”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган лексик материалны.

-Грамматика буенча:

· **-**Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен аера белергә.

· Кушма исем һәм кушма фигыль хәбәрләрне билгеләргә .

· Затланышлы һәм затланышсыз фигыльләрне сөйләмдә дөрес куллануга.

· Аналитик фигыльләрне сөйләмдә аңлап кулланырга һәм рус теленә тәрҗемә итү.

· Фигыльнең төшем һәм йөкләтү юнәлешләрен гамәли үзләштерү.

· Тәрҗемәле, антонимнар, синонимнар, фразеологик һәм башка төр сүзлекләрдән файдалана белү.

· Бер составлы фигыль җөмләнең сөйләмдә актив кулланыла торган төрләрен гамәли үзләштерү.

· Атау җөмләләрне сөйләмдә танып белү.

· Диалогик сөйләмгә хас булган сүз җөмләләрне үзләштерү.

· Актив үзләштерелгән сүзләрнең синонимнарын, антонимнарын, фразеологик берәмлекләрне сөйләмдә куллануга ирешү.

Укучылар өйрәнергә **мөмкинлек алачак:**“ “ Белем һәм фән”, “Кеше характеры”, “Гаилә этикасы”, “Кеше һәм аның яраткан шөгыле”, “Табигатьне саклау”, “Рәсми сөйләм”, “Татарстан шәһәрләре”, “Татарстанның казанышлары”, “Халыкка багышланган гомер”, “Татар әдипләре иҗатыннан”бүлекләренә караган өстәмә лексиканы үзләштерергә.

Шулай ук укучылар ел ахырында тулы һәм ким, җыйнак һәм җәенке җөмләләрне аера белергә өйрәнәләр,татар җөмләсендә сүз тәртибе үзенчәлекләрен гамәли үзләштерәләр, туры сөйләм турында мәгълүмат алуга ирешәләр.

9нчы сыйныф

Укыту предметының эчтәлеге

Кешеләрнең тормышын бизәү

Илләр һәм шәһәрләр

Язмышыма үзем хуҗа

Һөнәр сайлау

Гаилә бюджеты

Белем һәм китап

Милли сәнгать

Кеше һәм мохит

Аралашу

Татар әдипләре иҗатыннан

ЛЕКСИК МИНИМУМ

1. **Кешеләрнең тормышын бизәү**

мәрхәмәтле, ачык йөзле, йомшак күңелле, шат күңелле, рәхмәтле, итагатьле, әдәпле, өметле, гадел, гыйлем, гыйлемле, кунакчыл, ярдәмчел, дус булырга, ихлас күңелдән, хупларга, мөһим, куркырга, ялгышырга, тыелырга, ия булырга.

2. Илләр һәм шәһәрләр

Берләшкән Милләтләр оешмасы, Америка Кушма Штатлары, Бөекбритания, Якын Көнчыгыш, Ерак Көнчыгыш, Берләшкән Гарәп Әмирлекләре, Төркия, Истанбул, Һиндстан, Кытай, Мисыр, Әфганстан, Үзбәкстан, Әрмәнстан, өлкә, Мәскәү, Чиләбе, Төмән, Ижевск, Әстерхан.

3. Язмышыма үзем хуҗа

юнәлеш, язмыш, хезмәт итәргә, Россия Федерациясе Кораллы көчләре, ихтыяр көче, ихтыярлы, таләпчән, тыйнак, хөрмәт яуларга, зыялы, абруйлы, тәртипле, тотрыклы, үрнәк булырга,инанырга,түзәргә.

4. Һөнәр сайлау

һөнәр иясе, хезмәткәр, хезмәттәш, оешма, осталык, мөмкинлек, үзенчәлекле, хыял, хыялланырга, очучы, хәбәрче, мөхәррир, алтын куллы, сүзеңдә торырга, канәгать калырга, югары белем, һөнәри белем, кирәкле.

5. Гаилә бюджеты

хезмәт хакы, арттырырга, тоткарларга, вакытында, җитәргә (хватать), айлык, еллык, матди, акчаны белеп тотарга, исәпләргә, тукланырга, вак-төяк, кием-салым, бурыч, бурычка бирергә, бурычка алырга, түләүле, түләүсез, очраклы.

6. Белем һәм китап

кульязма, елъязма, теркәргә, тупларга, басма (издание), махсус, фәнни-техник, фәлсәфи, тирән эчтәлекле, төшенергә, фикер алышырга, фикердәш, әзерлекле, гаять, мәгънә, ачыктан-ачык

7. Милли сәнгать

халык иҗаты, эшкәртергә, күн, ясарга, келәм, бизәргә, асылташ, музыка коралы, курай, гөслә, гармун, көй, моң, моңлы, серле, дәртле, җәүһәр, мәхәббәт казанырга, гашыйк булырга, таң калдырырга, дастан, бәет, каһарман, кыйсса,

8. Кеше һәм мохит

тирә-юнь, мохит, табигать кочагы, җир-су, елга-урманнар, кош-корт, тереклек, буйсындырырга, чыганак, калдыклар, үле, туфрак, кисәргә, яндырырга, юкка чыгарга, югалту, аянычлы, коточкыч, җавапка тартырга, кимергә, кубәергә. .

9. Аралашу

аралашырга, эшлекле аралашу, үз-үзеңне тоту кагыйдәләре, килешү, табигыйлек, кәеф күтәрергә, тәэсир итәргә, уртак, уртаклашырга, шатлык, кайгы, шәхси тормыш, бер-береңне аңларга, мактарга, ачуланырга, рәнҗетергә, түбәнсетергә, зарланырга, каршы куярга, әдәпсезлек, усаллык.

10. Татар әдипләре иҗатыннан

Хис-тойгы, охшарга тырышу, тәрбияви, җанлы сөйләм, акыл хәзинәсе, рухи дөнья, аңлаешлы, таныштырырга, үткен телле, күңелгә ятышлы, батырлыкка барырга, хезмәт сөяргә, уен-көлке, бизәлеш

ГРАММАТИК МИНИМУМ

1. Гади һәм кушма җөмләләрне дөрес кулланырга өйрәтү.

2. Теркәгечле һәм теркәгечсез кушма җөмләләрне сөйләмдә куллану күнекмәләрен булдыру.

3. Иярченле кушма җөмләләрнең сөйләмдә актив булган аналитик һәм синтетик төрләрен, аларга хас бәйләүче чараларны һәм рус теленә тәрҗемә итү үзенчәлекләрен гамәли үзләштерү.

4. Тезмә һәм иярченле кушма җөмләләрдә тыныш билгеләрен дөрес кую һәм аларны тиешле интонация белән әйтү күнекмәләре булдыру.

5. Сөйләмнең иң зур берәмлеге – текст турында мәгълүмат бирү.

Сөйләм эшчәнлегенең төрләре буенча күнекмәләр

Тыңлап аңлау

Өч минутлык текстны тыңлап, аның эчтәлеге турында үз фикереңне белдерү;

лексик темаларга караган яңалыкларны, вакытлы матбугат язмаларын тыңлап, аларның эчтәлеген башкаларга җитерү.

Диалогик сөйләм

Күмәк сөйләшү (полилог) күнекмәләренә ия булу;

аралашу барышында коммуникатив максатка ирешү;

тәкъдим ителгән ситуация буенча сөйләшү үткәрү (һәр укучының репликалар саны 12 дән ким булмаска тиеш).

Монологик сөйләм

Эзлекле һәм аңлаешлы, грамматик яктан дөрес сөйләм булдыру (җөмләләр саны 14 тән ким булмаска тиеш);

монологик сөйләмдә фикерне төгәл һәм эзлекле белдерү;

укылган, тыңланган текстның эчтәлеген аңлап, авторның позициясен аңлату һәм анда күтәрелгән мәсьәләләргә карата үз мөнәсәбәтеңне белдерү.

Язу

Эшләрне грамоталы, эзлекле итеп язу;

текстларны русчадан татарчага язмача тәрҗемә итү;

рәсми кәгазьләрне (гариза, белдерү, белешмә, эшлекле хат) дөрес язу.

Планлаштырылган нәтиҗәләр

Рус мәктәбендә укучы балаларны бәйләнешле сөйләмгә өйрәтү дәвамлы һәм мөһим бурычлардан санала. Бәйләнешле сөйләм үстерү дәресләре өчен вакыт күләме дә аерым күрсәтелә. Аны үтәү тиешле материалны өйрәнүгә бәйле рәвештә телдән һәм язмача үтәлә торган эшләр вакытында башкарыла.

Темаларны үзләштергәннән соң, **укучылар өйрәнәчәк**:

- “Кешенең тормышын бизәү”, “Илләр һәм шәһәрләр”, “Язмышыма үзем хуҗа”, “Һөнәр сайлау” “Гаилә бюджеты”, “Белем һәм китап”, “Милли сәнгать”, “Кеше һәм мохит”, “Аралашу”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган лексик материалны.
- Гади һәм кушма җөмләләрне дөрес кулланырга.
- Теркәгечле һәм теркәгечсез кушма җөмләләрне сөйләмдә дөрес кулланырга.
- Иярченле кушма җөмләләрнең сөйләмдә актив булган аналитик һәм синтетик төрләрен, аларга хас бәйләүче чараларны һәм рус теленә тәрҗемә итү үзенчәлекләрен гамәли үзләштерергә.

- Тезмә һәм иярченле кушма җөмләләрдә тыныш билгеләрен дөрес куярга һәм аларны тиешле интонация белән әйтергә
- Сөйләмнең иң зур берәмлеге – текст турында мәгълүмат алырга.

Укучылар **өйрәнергә мөмкинлек алачак**:

- “Кешенең тормышын бизәү”, “Илләр һәм шәһәрләр”, “Язмышыма үзем хуҗа”, “Һөнәр сайлау” “Гаилә бюджеты”, “Белем һәм китап”, “Милли сәнгать”, “Кеше һәм мохит”, “Аралашу”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган өстәмә лексиканы үзләштерергә.
- Гади һәм кушма җөмләләрне аера белергә һәм актив кулланырга.
- Тезмә һәм иярченле кушма җөмләләрне сөйләмдә актив кулланырга.
- Тезмә һәм иярченле кушма җөмләләрдә тыныш билгеләрен дөрес кую күнекмәсен үстерергә.

Родная (татарская) литература
(рус төркемнәре)

Татар әдәбиятын укытуның **төп максатлары**:

- татар әдәбияты әсәрләре аша укучыларны татар халкының тарихы, рухи казанышлары, тормыш-яшәеш үзенчәлекләре белән таныштыру;
- укучыларның телдән һәм язмача аралашу күнекмәләрен һәм осталыкларын камилләштерү, фикер эшчәнлеген үстерү, укытуның сыйфатын яхшырту;
- татар әдәбиятының алтын хәзинәсен тәшкил иткән әдәби әсәрләрдән алынган өзекләр һәм аларның авторлары турында мәгълуматлы булу;
- гомумкешелек әхлакый сыйфатлар тәрбияли алырдай әсәрләр аша укучыларның дөньяга карашын формалаштыру, аларда уңай сыйфатлар булдыру, әдәбиятка кызыксынуларын арттыру;
- танылган язучы һәм шагыйрьләрнең иҗаты, тормыш юлы турында кыскача белешмә бирү;
- вакытлы матбугат язмаларын, мәгълумати текстларны укырга һәм аларга күзәтү ясарга, анда күтәрелгән мәсьәләләргә карата уз мөнәсәбәтеңне дәлилләп белдерергә күнектерү.

7нче сыйныф
Укыту предметының эчтәлеге

Татар әдәбиятын өйрәнү өчен эчтәлек сайлау әдәбият белемендә кабул ителгән эстетик һәм әдәби принципларга бәйле.

Татар халык авыз иҗаты үрнәкләре: әкият, мәкаль әйтем, сынамыш.

Төрле әдәби жанрлардагы әсәрләрдән (хикәя, повесть, роман, драма), әхлакый проблеманы үз эченә алган өзекләр.

Татар әдипләренең әсәрләре: **Г. Тукай.** “Милли моңнар”; **Г. Ибраһимов.** “Табигать балалары**”**; С.Хәким “Бакчачылар”, ”Янар өчен илһам эзли диләр”; **Һ. Такташ.** “Иптәшләр” “Алсу”; **Ф. Кәрим.** “Үлем уены”; **Г. Кутуй.** “Рәссам”; **Ә. Еники.** “Кем җырлады?”; **Г. Бәширов**. “Менә сиңа мә!”; **Г. Әпсәләмов.** “Алтын йолдыз”; **Ф. Хөсни.** “Малай белән солдат”; **И. Гази.** “Йолдызлы малай”; **Ә. Баянов.** “Тау ягы повесте”, “Сәяхәтнамә”; **М. Мәһдиев.** “Без – кырык беренче ел балалары”; **Ф. Яруллин.** “Яралы язмышлар”; **М. Галиев.** “Нигез”; **М. Әгъләм.** “Тукайдан хатлар”; **Т. Миңнуллин.** “Монда тудык, монда үстек”, “Минһаҗ маҗаралары”.

Биографик белешмәләр: **Г. Тукай, С. Хәким, Г. Әпсәләмов, Ә. Еники, Т. Миңнуллин, Р. Миңнуллин.**
Рус язучыларының тәрҗемә әсәрләре: **А. Пушкин.** “Кышкы кич”, “Тоткын”; **Д. Мамин-Сибиряк.** “Ялгызак”; **К. Паустовский.** “Алама чыпчык”.
Дөнья әдәбияты классикларының тәрҗемә әсәрләре: **Д. Дефо.** “Диңгез гизүче Робинзон Крузоның тормышы һәм аның башыннан кичкән гаҗәп хәлләр”; **Э. Распэ.** “Барон Мюнхгаузен маҗаралары”.
Прагматик текстлар: рецептлар, радио һәм телевидение программалары, белдерүләр, реклама үрнәкләре.
Эпистоляр жанр текстлары: шәхси һәм рәсми хатлар, эш кәгазьләре.

Планлаштырылган нәтиҗәләр

Темаларны үзләштергәннән соң, **укучылар өйрәнәчәк**:
- **Лексика буенча**: “Белем һәм тормыш” ,” Өлкәннәр һәм кечкенәләр”, “Табигать һәм кеше”, “Ял итү”, “Спорт һәм сәламәт яшәү рәвеше”, “Син һәм синең яшьтәшләрең”, “Ел фасыллары”, “Татарстанның казанышлары”, “Сәүдә үзәгендә”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган яңа сүзләрне.
- Татар халык авыз иҗаты үрнәкләрен: әкият, мәкаль әйтем, сынамыш.
- Төрле әдәби жанрлардагы әсәрләрне (хикәя, повесть, роман, драма), әхлакый проблеманы үз эченә алган өзекләрне.
Татар әдипләренең әсәрләрен: **Г. Тукай.** “Милли моңнар”; **Г. Ибраһимов.** “Табигать балалары”**; С. Хәким.** “Бакчачылар”, ”Янар өчен илһам эзли диләр”; **Һ. Такташ.** “Иптәшләр” “Алсу”; **Ф. Кәрим.** “Үлем уены”; **Г. Кутуй.** “Рәссам”; **Ә. Еники.** “Кем җырлады?”; **Г. Бәширов**. “Менә сиңа мә!”; **Г. Әпсәләмов.** “Алтын йолдыз”; **Ф. Хөсни.** “Малай белән солдат”; **И. Гази.** “Йолдызлы малай”; **Ә. Баянов.** “Тау ягы повесте”, “Сәяхәтнамә”; **М. Мәһдиев.** “Без – кырык беренче ел балалары”; **Ф. Яруллин.** “Яралы язмышлар”; **М. Галиев.** “Нигез”; **М. Әгъләм.** “Тукайдан хатлар”; **Т. Миңнуллин.** “Монда тудык, монда үстек”, “Минһаҗ маҗаралары”.
Биографик белешмәләрне: **Г. Тукай, С. Хәким, Г. Әпсәләмов, Ә. Еники, Т. Миңнуллин, Р. Миңнуллин.**
Рус язучыларының тәрҗемә әсәрләрен: **А. Пушкин.** “Кышкы кич”, “Тоткын”; **Д. Мамин-Сибиряк.** “Ялгызак”; **К. Паустовский.** “Алама чыпчык”.
Дөнья әдәбияты классикларының тәрҗемә әсәрләрен: **Д. Дефо.** “Диңгез гизүче Робинзон Крузоның тормышы һәм аның башыннан кичкән гаҗәп хәлләр”; **Э. Распэ.** “Барон Мюнхгаузен маҗаралары”.
Прагматик текстларны: рецептлар, радио һәм телевидение программалары, белдерүләр, реклама үрнәкләре.
Эпистоляр жанр текстларын: шәхси һәм рәсми хатлар, эш кәгазьләре.
Укучылар өйрәнергә **мөмкинлек алачак:** “Белем һәм тормыш”,“ Өлкәннәр һәм кечкенәләр”, “Табигать һәм кеше”, “Ял итү”, “Спорт һәм сәламәт яшәү рәвеше”, “Син һәм синең яшьтәшләрең”, “Ел фасыллары”, “Татарстанның казанышлары”, “Сәүдә үзәгендә”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган өстәмә лексиканы үзләштерергә.
- Татар әдипләреннән Г.Тукай, Г.Ибраһимов, С.Хәким, Һ.Такташ, Ф.Кәрим, Г.Кутуй, Ә.Еники, Г.Бәширов, Г.Әпсәләмов, Ф.Хөсни, И.Гази, Ә.Баянов, М.Мәһдиев, Ф.Яруллин, М.Галиев, М.Әгъләм, Т.Миңнуллинның программадан тыш әсәрләре белән танышырга.
- Төрле эчтәлектәге реклама текстлары язып карарга.

- Шәхси һәм рәсми хатлар язарга,эш кәгазьләре белән эшләргә өйрәнергә.

8нче сыйныф

Укыту предметының эчтәлеге

Татар әдәбиятын өйрәнү өчен эчтәлек сайлау әдәбият белемендә кабул ителгән эстетик һәм әдәби принципларга бәйле.

Татар халык авыз иҗаты үрнәкләре: мәзәк, җыр.

Төрле әдәби жанрлардагы әсәрләрдән (хикәя, повесть, роман, драма) әхлакый проблеманы үз эченә алган өзекләр.

Татар әдипләренең әсәрләре: **Г.Тукай.** «Пар ат»; **Г. Ибраһимов** «Алмачуар»; Ш. **Камал.** «Буранда»; **С. Хәким.** «Җырларымда телим», «Яратам мин»; **Ф. Кәрим.** «Бездә яздыр»; **Ф. Хөсни.** «Сөйләнмәгән хикәя»; Ш. **Маннур.** «Муса»; **Г. Афзал.** «Юл газабы», «Йөз кабат»; **М. Мәһдиев.** «Кеше китә, җыры кала»; Ш. **Галиев.** «Киңәш», «Саумы, Казан!», «Кышкы төн»; **Ф. Садриев.** «Бәхетсезләр бәхете»; **М. Әгъләм.** «Каеннар илендә», «Йөгер, каләм»; **Р. Харис.** «Ике гөл», «Күз килү», «Ак сөлге»; **Т. Мицнуллин.** «Моңлы бер җыр».

Биографик белешмәләр: **Г.Тукай,** Ш.**Камал, Ф. Кәрим, Г. Афзал, Ф. Садриев, М. Әгъләмов.**

Рус азучыларының тәрҗемә әсәрләре: **А. Пушкин.** «Дубровский»; **А. Куприн.** «Олеся».

Дөнья әдәбияты классикларының тәрҗемә әсәрләре: **М.Твен.** «Гекльберри Финн маҗаралары».

Прагматик текстлар: рецептлар, радио һәм телевидение программалары, белдерүләр, реклама үрнәкләре.

Эпистоляр жанр текстлары: шәхси һәм рәсми хатлар, эш кәгазьләре, котлаулар.

Планлаштырылган нәтиҗәләр

Темаларны үзләштергәннән соң, **укучылар өйрәнәчәк**:

- “Белем һәм фән”, “Кешенең холкы”, “Гаилә этикасы”, “Яраткан шөгыльләребез” “Табигатьне саклау”, “Рәсми сөйләм”, “Татарстан шәһәрләре”, “Татарстанның казанышлары”, “Халыкка багышланган гомер”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган лексик материалны.
- **Г.Тукай,** Ш.**Камал, Ф. Кәрим, Г. Афзал, Ф. Садриев, М. Әгъләмов** турындабиографик белешмәләрне.
- Татар халык авыз иҗаты үрнәкләреннән мәзәк һәм җыр турында.
- Төрле әдәби жанрлардагы әсәрләрдән (хикәя, повесть, роман, драма) әхлакый проблеманы үз эченә алган өзекләрне.
- **Г.Тукай.** «Пар ат»; **Г. Ибраһимов** «Алмачуар»; Ш. **Камал.** «Буранда»; **С. Хәким.** «Җырларымда телим», «Яратам мин»; **Ф. Кәрим.** «Бездә яздыр»; **Ф. Хөсни.** «Сөйләнмәгән хикәя»; Ш. **Маннур.** «Муса»; **Г. Афзал.** «Юл газабы», «Йөз кабат»; **М. Мәһдиев.** «Кеше китә, җыры кала»; Ш. **Галиев.** «Киңәш», «Саумы, Казан!», «Кышкы төн»; **Ф. Садриев.** «Бәхетсезләр бәхете»; **М. Әгъләм.** «Каеннар илендә», «Йөгер, каләм»; **Р. Харис.** «Ике гөл», «Күз килү», «Ак сөлге»; **Т. Мицнуллин.** «Моңлы бер җыр» әсәрләрен яки әсәрләрдән өзекләрне..
- Рус азучыларының тәрҗемә әсәрләрен(**А. Пушкин.** «Дубровский»; **А. Куприн.** «Олеся»).
- Дөнья әдәбияты классикларының тәрҗемә әсәрләрен(**М.Твен.** «Гекльберри Финн маҗаралары»).

- Прагматик текстларны(рецептлар, радио һәм телевидение программалары, белдерүләр, реклама үрнәкләре).
- Эпистоляр жанр текстларын(шәхси һәм рәсми хатлар, эш кәгазьләре, котлаулар).

Укучылар **өйрәнергә мөмкинлек алачак**:

“Белем һәм фән” ,“Кешенең характеры”, “Гаилә этикасы” , “Кеше һәм аның яраткан шөгыле “, “Табигатьне саклау “, “Рәсми сөйләм”, “Җитештерү , биржа, банк”,”Татар халык авыз иҗаты” бүлекләренә караган өстәмә лексиканы үзләштерергә.

- Бирелгән авторларның программадан тыш әсәрләрен.
- Программадан тыш тәкъдим ителгән прагматик текстларны һәм эпистоляр жанр текстларын.
- Мәзәк һәм җыр турында өстәмә мәгълүмат.

9нчы сыйныф

Укыту предметының эчтәлеге

Татар әдәбиятын өйрәнү өчен эчтәлек сайлау әдәбият белемендә кабул ителгән эстетик һәм әдәби принципларга бәйле.

Татар халык авыз иҗаты үрнәкләре: бәет, мөнәҗәт.

Төрле әдәби жанрлардагы әсәрләрдән (хикәя, повесть, роман, драма) әхлакый проблеманы үз эченә алган өзекләр.

Татар әдипләренең әсәрләре**:** Г.Тукай. «Татар кызларына», “И, каләм”; Г. Ибраһимов «Сөю - сәгадәт», «Татар хатыны ниләр күрми»; Ф.Әмирхан. «Хәят»; Г.Камал. «Беренче театр »; Ә.Еники. «Әйтелмәгән васыять»; Г.Әпсәләмов. «Ак чәчәкләр»; А.Гыйләҗев. «Җомга көн кич белән»**;** Г.Афзал. «Өф-өф итеп», «Мыек борам»; Р.Мингалим. «Сап-сары күзләр», «Сөйләшәсе һаман алда сыман»; Р.Әхмәтҗанов. «Сандугач керде күңелгә», «Әкияттән», «Әнкәй, мин монда»; Ш.Хөсәенов. «Әни килде».

Биографик белешмәләр: Ф.Әмирхан, Г. Ибраһимов, А.Гыйләҗев, Г.Камал, Ш.Хөсәенов, Р.Мингалим.

Рус азучыларының тәрҗемә әсәрләре: А. Пушкин. «Пәйгамбәр»; А. Чехов. «Ионыч», К.Паустовский. «Аннушка».

Дөнья әдәбияты классикларының тәрҗемә әсәрләре: Р.Стивенсон. «Хәзинәләр атавы».

Прагматик текстлар: рецептлар, радио һәм телевидение программалары, белдерүләр, реклама үрнәкләре.

Эпистоляр жанр текстлары: шәхси һәм рәсми хатлар, эш кәгазьләре, котлаулар.

Планлаштырылган нәтиҗәләр

9нчы сыйныф укучылары ел дәвамында программада бирелгән әсәрләрдән өзекләрне үзләштерергә, алар турында үз фикерләрен әйтергә, авторлары турында мәгълүматлы булырга, дәби–теоретик төшенчәләрне аңлата һәм куллана белергә тиеш. Татар әдәбияты әсәрләре аша укучылар татар халкының тарихы, рухи казанышлары, тормыш-яшәеш үзенчәлекләре белән танышалар, телдән һәм язмача аралашу күнекмәләрен, осталыкларын камилләштерәләр, фикер эшчәнлеген үстерәләр. Әхлакый сыйфатлар тәрбияли алырдай әсәрләр аша укучыларның дөньяга карашы формалаша, аларда уңай сыйфатлар булдырыла, әдәбиятка кызыксынулары арта. Шулай ук прагматик текстлар: рецептлар, радио һәм телевидение программалары, белдерүләр, реклама

үрнәләре, шәхси һәм рәсми хатлар, эш кәгазьләре, котлаулар белән танышу 9нчы сыйныфта планлаштырылган нәтиҗәләр булып тора.

Темаларны үзләштергәннән соң, **укучылар өйрәнәчәк**:

- “Кешенең тормышын бизәү”, “Илләр һәм шәһәрләр”, “Язмышыма үзем хуҗа”, “Һөнәр сайлау” “Гаилә бюджеты”, “Белем һәм китап”, “Милли сәнгать”, “Кеше һәм мохит”, “Аралашу”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган лексик материалны.
- Ф.Әмирхан, Г. Ибраһимов, А.Гыйләҗев, Г.Камал, Ш.Хөсәенов, Р.Мингалим турында биографик белешмәләрне.
- Татар халык авыз иҗаты үрнәкләреннән бәет һәм мөнәҗәт турында.
- Төрле әдәби жанрлардагы әсәрләрдән (хикәя, повесть, роман, драма) әхлакый проблеманы үз эченә алган өзекләрне.
- Г.Тукай. «Татар кызларына», “И, каләм”; Г. Ибраһимов «Сөю - сәгадәт», «Татар хатыны ниләр күрми»; Ф.Әмирхан. «Хәят»; Г.Камал. «Беренче театр »; Ә.Еники. «Әйтелмәгән васыять»; Г.Әпсәләмов. «Ак чәчәкләр»; А.Гыйләҗев. «Җомга көн кич белән»; Г.Афзал. «Өф-өф итеп», «Мыек борам»; Р.Мингалим. «Сап-сары көзләр», «Сөйләшәсе һаман алда сыман»; Р.Әхмәтҗанов. «Сандугач керде күңелгә», «Әкияттән», «Әнкәй, мин монда»; Ш.Хөсәенов. «Әни килде».әсәрләрен яки әсәрләрдән өзекләрне..
- Рус азучыларының тәрҗемә әсәрләрен (А. Пушкин. «Пәйгамбәр»; А. Чехов. «Ионыч», К.Паустовский. «Аннушка»).
- Дөнья әдәбияты классикларының тәрҗемә әсәрләрен (Р.Стивенсон. «Хәзинәләр атавы»).
- Прагматик текстларны (рецептлар, радио һәм телевидение программалары, белдерүләр, реклама үрнәкләре.).
- Эпистоляр жанр текстларын (шәхси һәм рәсми хатлар, эш кәгазьләре, котлаулар).

Укучылар **өйрәнергә мөмкинлек алачак**:

- “Кешенең тормышын бизәү”, “Илләр һәм шәһәрләр”, “Язмышыма үзем хуҗа”, “Һөнәр сайлау” “Гаилә бюджеты”, “Белем һәм китап”, “Милли сәнгать”, “Кеше һәм мохит”, “Аралашу”, “Татар әдипләре иҗатыннан” бүлекләренә караган өстәмә лексиканы үзләштерергә.
- Бирелгән авторларның программадан тыш әсәрләрен.
- Программадан тыш тәкъдим ителгән прагматик текстларны һәм эпистоляр жанр текстларын.
- Бәет һәм мөнәҗәт турында өстәмә мәгълүмат.